Приложение 15
к приказу Министра образования
и науки Республики Казахстан
от 8 апреля 2016 года № 266

Приложение 189
к приказу Министра образования
и науки Республики Казахстан
от 3 апреля 2013 года №115

Типовая учебная программа по предмету «Обучение грамоте» для 1 класса уровня начального образования (с уйгурским языком обучения)

1. Умумий мәлумат

1. «Сават ечиш» пәнинин әһмийити. «Сават ечиш» пәни умуми билимниң асасини тәшкил қилидиған наһайити муһим пәнләрниң биридур.

2. «Сават ечиш» пәни «Ана тили», «Әдәбий оқуш» пәнлириниң тәркивий қисми болуп, тил вә әдәбият тоғрилиқ билим системисиға тәйярлиқ басқучи болуп һесаплиниду.

3. «Сават ечиш» пәнинин әһмийити – оқуғучиларниң һаятида йеңи пәйда болған «йетәкчи паалийити» – оқуш паалийитигә маслишиш, муқим зеһин билән хатирисини, мәнтиқий пикир қилиш билән билим елишқа болған қизғинлиғини шәкилләндүрүп, тәпәккүрини йүксәлдүрүш, сөз байлиғини ашуруш, сөзләрни бағлаштуруп сөзләшкә үгитиш вәзипилирини әмәлгә ашурушта.

4. Шуниң билән биллә нутуқ паалийитиниң тиңшилим, ейтилим, оқулум вә йезилим түрлирини риважландуруш арқилиқ башқа пәнләрни өзләштүрүшкә асас болушида.

5. «Сават ечиш» пәнидә оқуш вә йезиш ишлири өз ара зич бағлиништа биллә елип берилиду: оқуш адәтлири яхши қелиплашқан оқуғучиниң саватлиқ йезиш адитиму шуниңға мувапиқ қелиплишиду.

6. «Сават ечиш» пәни оқуғучиларниң:

1) уйғур тилиниң фонетикиси, лексикиси, грамматикиси билән пунктуацияси тоғрилиқ иптидаий билим асаслирини өзләштүришигә;

2) оқуш билән йезишқа болған қизғинлиғиниң ойғинишиға;

3) оқуш вә йезиш адәтлириниң йетилишигә;

4) өз ара мунасивәттә ейтилим, тиңшилим, йезилим вә оқулум адәтлирини тоғра, орунлуқ қоллинишни қелиплаштурушқа;

5) жүп билән, топ билән, коллектив билән ишләшкә адәтлинишкә вә һәрхил рольни (лидер, орунлиғучи) бәжиришкә үгинишигә;

6) Қазақстанда яшаватқан жими хәлиқләрниң мәдәнийитигә изгүлүк вә һөрмәт туйғусиниң шәкиллинишигә асас салғучи пәндур.

7) «Сават ечиш» пәни арқилиқ оқуғучилар уйғур тили билән әдәбий мирасини өзләштүрүп, ана тили билән хәлқиниң мәдәнийитини һөрмәтләшкә, оқуш җәриянида вә күндилик турмушта учришидиған вәзийәтләрдә тиллиқ мунасивәтләргә әркин арилишип, өз пикрини билдүрүшкә адәтлиниду.

2. «Сават ечиш» пәни бойичә оқуш программисиниң мәхсити

7. «Сават ечиш» пәнениң мәхсити – оқуш вә йезиш адәтлири қелиплашқан, алған билимини, ойини толуқ, әтраплиқ, чүшинишлик, системилиқ йәткүзүштә қоллинишни билидиған, билим елишқа интилған шәхсниң йүксилинишигә имканийәт яритиш.

8. Мошу мәхсәткә еришиш үчүн төвәндики вәзипиләрни йешиш нәзәрдә тутулиду:

1) оқуғучиларни оқуш паалийитигә психофизиологиялик нуқтидин тәйярлаш;

2) уйғур елипбәсидики (алфавит) һәрипләр билән (басма вә язма түри, баш һәрип вә кичик һәрип) тонуштуруш;

3) һәриптин боғум, боғумдин сөз, сөздин жүмлә түзүп оқушқа вә йезишқа адәтләндүрүш;

4) оқуш адити (дурус вә чүшинип оқуш) билән йезиш адитини (хатасиз, саватлиқ, таза, каллиграфия қаидилиригә реайә қилған һалда) қелиплаштуруп, йетилдүрүш;

5) тиллиқ бирликләр (тавуш, боғум, сөз, жүмлә, мәтин) вә орфография, пунктуация тоғрилиқ аддий чүшәнчиләрни өзләштүрүш;

6) китап оқушқа болған қизиқишини тәрбийиләш;

7) аддий тәһлил қилиш усуллирини өзләштүргүзүш арқилиқ әхбаратни селиштуруш, топлаштуруш, системилаштурушни риважландуруш;

8) нутуқ вә өз ара мунасивәт мәдәнийәт нормилирини сақлашқа адәтләндүрүш; сөз байлиғини бейитиш вә активлаштуруш, бағлаштуруп сөзләш нутқини йүксәлдүрүш;

9) тонушлуқ қизғинлиғи билән ана тилиға, тарихиға, мәдәнийитигә, урпи-адәтлиригә болған муһәббәтни қелиплаштуруш арқилиқ мәнивий-инсаний пәзиләтләрни қелиплаштуруш;

10) алған тиллиқ билими билән адәтлирини йәккә мунасивәт-муамилә тәҗрибисидә, күндилик турмуш-мәишәт вәзийәтләрдә қоллинишқа үгитиш.

9. Үчтиллиқ сәясәтни әмәлгә ашуруш:

1) Қазақстан Жумһурийитиниң умумий билим бериш мәһкимилири оқуғучиларниң функционаллиқ саватлиқлиғини тәрәққий қилдуруш мәхситидә коммуникативлиқ адәтләрниң асаслирини шәкилләндүргән һалда 1-синиптин башлап қазақ тилини, рус тилини, инглиз тилини оқутушни киргүзди;

2) Үч тилни оқутуш нутуқ паалийитиниң төрт коммуникативлиқ адитини (тиңшилим, ейтилим, оқулум вә йезилим) қелиплаштурушқа қаритилған;

3) Үчтиллиқ сәясәт тиллиқ вә тиллиқ әмәс пәнләрни оқутуш билән муәллимләрниңму ролини ениқлайду. Үчтиллиқ сәясәтни әмәлгә ашуруш «Сават ечиш» пәни программисиниң новәттики бөләклиридә өз әксини тапиду;

4) «Сават ечиш» пәнини оқутушта қоллинилидиған педагогикилиқ технологияләр билән «усул-амиллар» дәп атилидиған бәшинчи бөләктә муәллимниң пәнни өзләштүргүзүши үчүн зөрүр тиллиқ билим билән адәтләрни қандақ мукәммәлләштүридиғанлиғи ениқланған;

5) «Оқуғучиларниң коммуникативлиқ адәтлирини риважландуруш» дәп намлинидиған сәккизинчи бөләктә муәллимләрниң пән арқилиқ тиңшилим, ейтилим, оқулум вә йезилимниң алий дәрижидә қандақ тәрәққий қилидиғанлиғи көрситилгән;

6) «Оқуш нәтижилирини баһалаш тоғрилиқ» дәп атилидиған тоққузинчи бөләктә баһалаш тили ениқланған.

3. «Сават ечиш» пәнини оқутушта қоллинилидиған педагогикилиқ технологияләр билән услуб –амиллар

10. Умумий билим бериш мәһкимимлири (мәктәп, гимназия, лицей) «билим елишни қандақ үгиниш керәклиги» принципиға асаслиниду, бу принцип бойичә оқуғучиларни мустәқил билим елишқа интилидиған, тиришчан, қизғинлиғи йүксәк, өзигә ишинидиған, жавапкәрчилиги жуқури вә зеһний параситу йетүк шәхс сүпитидә қелиплаштуруш нишан қилиниду.

11. Оқуғучиларда бу хусусийәтләрни қелиплаштурушта муәллимләр һәр - түрлүк технологияләр билән аслуб-амилларни қоллиниду дәп күтүлмәктә, улар:

1) тәтқиқат нуқтисидин яндишиш (оқуғучилар «немини билимән, немини билгүм келиду, немини билдим» соаллири бойичә өз паалийитини тәһлил қилишни үгиниду);

2) паалийәт нуқтисидин яндишиш (оқуғучилар оқуш паалийитидә өзләштүргән йеңи билимниң келәчәктә һажәтлигини (зөрүрлүгини) чүшиниду);

3) риважландуруп оқутуш (оқуғучилар оқуш паалийитиниң усуллирини өзләштүрүп, өз паалийитини режиләш вә башқуруш йолини үгиниду);

4) асаслаш (оқуғучиниң оқушқа болған қизиқишини ашуруш үчүн «оқутуш үчүн баһалаш» арқилиқ қоллаш);

5) оқуғучиларниң оқуш паалийитини йәккә, топлуқ, коллективлиқ көрүнүштә уюштуруш (оқуғучилар бир- бирини баһалашқа, пикир алмаштурушқа) үгиниду;

6) дифференциациялик оқутуш (оқуғучиларни дәрижисигә, имканийәтлиригә қарап оқутуп, қелиплаштурғучи баһа арқилиқ қоллаш);

7) «Сават ечиш» пәнини оқутушта қоллинилидиған оқутуш системиси билән усуллири;

8) сөзниң фонетикилиқ қурулмисини тәһлил қилиш;

9) муәммалиқ вәзийәт һасил қилиш;

10) оқуш билән йезишни тәңқидий нуқтәий нәзәрдин ойлаш арқилиқ қелиплаштуруш;

11) тәжрибилик, ижадий оқуш паалийити (һәрхил ижадий иш);

12) оқуғучиларниң билимини системилиқ мониторинглаш;

13) издиниш вә қошумчә материаллар қоллинишни тәләп қилидиған тапшуруқларни орунлатқузуш;

14) оқуғучиларниң тәтқиқат паалийитини вә тәтқиқатқа асасланған паал оқушқа интилдуруш;

15) оқуғучиларға алдин-ала берилидиған һәрхил стильдики язма мәтинләрниң үлгисини қоллиниш (муәллим алдин-ала модельлар билән үлгиләрни бериду).

12. Асасий диққәт билимгә әмәс, шу билимни қоллиниш жәрияниға қаритилиду. Оқуғучиларниң билим елиш давамидики утуқ, муваппәқийәтлири билән алдидики қәдәмлирини ениқлаш үчүн оқуғучиниң ениқ мәхсити билән утуқ критерийлирини алдин –ала бәлгүләш керәк.

13. Үчтиллиқ сәясәткә мувапиқ уйғур тилини оқутуш мәзмунини қоллаш:

1) оқутуш тилида қоллинилидиған (қелиплашқан коммуникатив адәтләр) билән тәнқидий нуқтидин пикир қилиш (ойлаш) адәтлири қазақ тилида, рус тилида, уйғур тилида, инглиз тилида оқулидиған башқа пәнләрни утуқлуқ өзләштүрүшкә тәсир қилидиғанлиғи ениқ. Башланғуч синип муәллимлири тил билән әдәбият пәнлирини оқутуп, тилларни оқуғучиларниң күндилик турмушта, ижтимаий муһитта оқутуш мәхситигә мунасип қоллиниш имканийәтлирини күчәйтиш арқилиқ үчтиллиқ оқутуш сәяситигә өз төһписини қошалайду. Тил пәнлириниң муәллимлири оқуғучиларға қазақ тилини, рус тилини, уйғур тилини вә инглиз тиллириниң охшашлиғи билән пәрқигә диққәтни жәлип қилиду. Һәммә қалған пәнләрниң қоллинидиған асаслиқ қуралиму тил екәнлигини чүшәндүриду;

2) тилни муәллимләр пән мәзмунини пәнарилиқ бағлинишни орнитишқа мүмкинчилик беридиған мавзулар билән, мәтинләр билән, адәтләр билән, оқуш паалийитиниң түрлири билән, оқуш вәзипә, мәжбурийәтлири билән, оқуш мәхсәтлири билән толуқлайду вә шундақла оқуғучиларниң умумий академиялик тилини риважландурушқа вә башқа пәнләрни ақуп, билишкә һажәтлик адәтләрни төвәндикидәк қелиплаштурушқа асас болиду: мавзуни һәр хил қиридин тәһлил қилиш, вақиәниң сәвәплири билән ақивәтлирини чүшәндүрүш, пикирләр билән мәнбәләрни айрип, тонуш, таллаш мавзуларни тәһлил қилишқа қатнишиш; һәртүрлүк әхбарат мәнбәлирини баһалаш; башқиларға чүшинишлик әхбарат сунуш. Тилчи муәллимләр башқа пән муәллимлири билән зич мунасивәттә болуп, уларниң ой-пикригә мәслиһәтлиригә қулақ селип, тил дәрислирини сүпәтлик дәрижигә көтиришкә жими имканийәтләрни қоллиниду.

14. Түрлүк мәдәнийәт билән көзқарашларға һөрмәт туйғусини қелиплаштуруш:

1) билим беришниң йеңи йөнилиши оқутуш билән тәрбийиләштики демократиялик вә гуманистлиқ йөнилишләргә риайә қилған һалда һәрхил мәдәнийәтләрниң риважлиниши билән алаһидиликлирини һесапқа елиштур. Оқуғучилар қазақстанлиқ көпмилләтлик жәмийәттә яшап, мунасивәт жәриянида өз ара сәвир-тақәтлик болуп, башқа миллә мәдәнийәтигә болған һөрмәт, еһтирам туйғусини билдүрүш қатарлиқ муһим пәзиләтләргә егә болуш лазим. Бу әснада мәдәнийәтлик вә һәрхил мәдәнийәткә дегән иззәт-һөрмәт туйғусини қелиплаштуруш әвладиға егә жәриян – билим бериш жәрияни екәнлиги мәлум;

2) «Сават ечиш» пәнини оқутуш жәрияни оқуғучиларниң түрлүк мәдәнийәт билән көзқарашларға һөрмәт туйғусини қелиплаштурушни асасий вәзипиләрниң бири сүпитидә алдинқи орунға қойиду. Бу мәсилә йәккә шәхслик, шәхсарилиқ вә мәдәнийәтарилиқ салаһийәтләрниң ажралмас бир қисмидур. Бу салаһийәтләр оқуғучиларниң һәрхил ижтимаий муһитта, көп мәдәнийәтлик жәмийәттә нәтижидарлиқ вә конструктив паалийәт жүргүзүшкә имканийәт бериду;

3) «Сават ечиш» пәниниң оқуш программисида һәрхил мәдәнийәт билән көзқарашларға һөрмәт туйғусини қелиплаштуруш төвәндикидәк ипадилиниду:

қазақ тили билән мәдәнийитигә, қазақ тилиға һөрмәт билән қарашқа тәрбийиләш;

қазақ тилиниң Қазақстан хәлиқиниң милләтләрара бирлиги билән разимәнлигини сақлаш тили сүпитидики хизмитини чүшәндүрүш;

миллий мәдәнийитимизни һөрмәтләшни билиш вә Қазақстанда яшайдиған милләт вәкиллириниң әнъәнилиригә вә урпи-адәтлиригә һөрмәт билән карашни билишкә үгитиш;

башқиларниң пикригә, көзқаришиға, етиқат вә урпи-адәт, әнъәнилиригә, һис-туйғуси билән ғайилиригә иззәт-еһтирам билән қараш, өзгиләрниң пикри билән һесаплишишни билиш хусусийәтлирини қелиплаштуруш;

һәрхил көзқарашларни тәһлил қилип, өз көзқариши билән өзгиләрниң пикрини селиштурған һалда, ойини очуқ йәткүзүшкә үгитиш;

оқуғучиларниң көптиллиқ, көпмәдәнийәтлик жәмийәттә өзини әркин һис қилиш, көпмилләтлик жәмийәттә яшаш ихтидарини қелиплаштуруш.

15. Оқуғучиларниң коммуникативлиқ адәтлирини риважландуруш:

1) Умумий билим бериш мәһкимилиригә (мәктәп, гимназия, лицей) беғишланған оқуш программиси мәхсәтлириниң бири вә надири– һәрхил ижтимаий топлар билән тил тепишишқа қабилийәтлик йәккә шәхсни тәрбийиләш. Мошу мәхсәткә еришиш үчүн интилдурғучи муһит һасил қилип, һажәтлик тиллиқ адәтләрни риважландуруш керәк. Мундақ муһит оқуғучиларниң савакдашлири билән, муәллимләр билән вә көпчилик билән еғизчә, язмичә мунасивәтләрдә нутуқни саватлиқ пайдилинишиға, муамилиниң һәрхил шәкиллирини қолланған һалда өз пикрини әркин билдүрүшигә имканийәт яритиду;

2) «Сават ечиш» пәнидә тиңшилим вә ейтилим адәтлирини риважландурушқа тәсир қилидиған тапшуруқлар үлгилири:

мәтинни диққәт билән тиңшап, мәзмунини чүшиниш вә соалларға жавап бериш;

тиңшалған мәтин мәзмунидин алған тәсиратларни рәсимләр арқилиқ бериш;

тиңшалған мәтинниң мәлум бир парчисини сөзләп бериш;

мәтинниң мәзмуниға қарши пикир ейтиш;

балиларға тонуш вә қизиқарлиқ тапшуруқлар бойичә сөзлишиш;

мәлум бир мавзуда бәс-муназирә уюштуруш;

мәтинниң бәзи бир вақиәлирини има-ишарәтләр билән көрситиш;

жүптә има-ишарәтләр, һәрикәтләрни пайдилинип, вақиәни йезишқа

тәйярлиниш (мәсилән, «Қаритилған оқуш» вә «Қаритилған йезиш»);

тонуш чөчәк, һекайини мәзмунлаш, шеирларни ядқа ейтиш;

саламлишиш, хошлишиш, әпу сораш, миннәтдарлиқ ейтиш, өтүнүш йезиш, тонуш вә натонуш адәмләр билән, йеқинлири һәм достлири билән, тәңтушлири вә чоңлар билән, кичик балилар билән муамилә қилишқа бағлиқ рольлуқ оюнлар;

немини сорашқа вә немини сорашқа болмайдиғини тоғрилиқ муназирә қилиш;

сәһниләштүрүш;

берилгән мавзу (шу дәристә өтүлгән һекайә, чөчәк яки мәсәл) бойичә диалог (қочақларниң ярдими билән) түзүш;

3) Сават ечиш» пәнидә оқулум адитини риважландурушқа тәсир қилидиған тапшуруқлар үлгилири:

графикилиқ схема арқилиқ «оқуш»;

кәсмә һәриплләрдин боғум, сөз түзүп оқуш;

мәтиндин һажәтлик жүмлини яки сөзни тепип оқуш;

«көз билән оқуш» оюни арқилиқ оқуш;

мәтиндин бәдиий, тәсвирий сөзләрни тепип оқуш;

4) «Сават ечиш» пәнидә йезилим адитини риважландурушқа тәсир қилидиған тапшуруқлар үлгилири:

әхбаратни рәсим вә (бәлгүләр) программилар арқилиқ бериш;

сөзләрниң тоғра йезилишини (орфографиялик (имла) нормилири) өзләштүрүшкә беғишланған тапшуруқларни орунлаш;

мәтиндин сөзләрни, жүмлиләрни, қисқа парчиларни көчирип яздуруш;

мәтиндики йезилиши қийин сөзләрдин луғәт түзүш;

сөздин жүмлиләр, жүмлиләрдин мәтин түзүп йезиш;

әстә сақлаш арқилиқ йезиш;

күзәткини, сөйүмлүк ишлири, оюнлири тоғрилиқ таянчи рәсимләр билән жүмлиләрни, ихчам мәтин түзүп йезиш;

өзи түзгән мәтинни муәллимниң ярдими билән тәкшүрүш.

4. Оқуш нәтижилирини баһалаш тоғрилиқ

16. Башланғуч мәктәптә оқуш нәтижисини баһалаш критериялиқ баһалаш системисини киргүзүш арқилиқ әмәлгә ашиду.

17. Критериялиқ баһалаш - оқуш муваппәқийәтлирини еник айдиңлаштурған, биллә тәйярланған, оқуш жәриянининң һәммә қатнашқучилириға (оқуғучилар, билим бериш мәһкимилириниң мәмурийити, педагогикилиқ персонал, ата- анилар вә башқа қануний вәкилләр) алдин-ала мәлум, башланғуч билим беришниң мәхсәтлири билән мәзмуниға мувапиқ критерийлар билән селиштурушқа асасланған баһалаш жәрияни.

18. Критериялиқ баһалаш оқутуш, тәлим-тәрбийә бериш вә баһалашниң өз ара бағлинишиға асасланған.

19. Критериялиқ баһалаш нәтижиси оқутуш жәриянини нәтижидарлиқ режиләш билән уюштуруш үчүн қоллинилиду.

20. Башланғуч мәктәптики критериялиқ баһалаш системиси формативлиқ баһалаш (ФБ) вә ички жиғинда баһалашни (ИЖБ) өз ичигә алиду.

21. Формативлиқ (еқимлиқ) баһалаш – дәристики вә күндилик иш жәриянидики билим билән адәтләрни өзләштүрүшниң еқимлиқ сәвийәсини ениқлайду вә оқутуш давамида оқуғучи билән педагог арисида дәрһал өз ара бағлинишни әмәлгә ашуриду, оқуғучиларға йеңи материални өзләштүрүш мабайнида тапшуруқни қанчилик тоғра орунлап, оқуш мәхситигә еришкәнлигини чүшинишкә имканийәт бериду.

22. Ички жиғинда баһалаш – синип бойичә оқуш материаллириниң чоң бапини яки бөлигини оқуғандин кейин өзләштүрүлгән билим билән қелиплашқан адәтләр дәрижисини ениқлайду.

23. Ички жиғинда баһалаш билим бериш мәһкимисиниң педагоглири тәрипидин әмәлгә ашурулиду. Жиғинда ишлар үчүн қоюлған баһалар һесаплиқ оқуш басқучлири үчүн йәкүн баһаларни ениқлашқа асас болуп һесаплиниду.

24. 1-синипта оқуғучиларниң яш алаһидиликлирини һесапқа алған һалда, пәқәт формативлиқ баһалаш қоллинилиду. 3-4-чарәкләрдә чарәклик баһалар қоюлиду.

25. 1-синипта жиллиқ баһа формативлиқ баһалашниң нәтижиси бойичә қоюлиду.

5. «Сават ечиш» пәниниң мәзмуни вә оқуш материаллириниң системиси

26. «Сават ечиш» пәнини оқутуш жәриянини уюштурушқа қоюлидиған тәләпләр:

Синип	Һәптилик саат сани	Жиллик саат сани
1	6	198 (33 оқуш һәптиси)

27. Башланғуч билим бериш басқучида оқуш-тәрбийә жәриянини уюштуруш үчүн башланғуч синип кабинети санитарлиқ-гигиенилиқ қаидиләр билән нормиларға мувапиқ жабдуқлиниши керәк.

28. Жиһазлар синипта һәрхил шәкилдики (йәккә, жүплүк, топлуқ) ишларни (оюн вә башқиму паал услублар) уюштурушқа имканийәт беридиған йеник вә һәрикәтчан болуши лазим. Шуниң билән биллә китап тәкчилиригә, оқуғучиларниң көргәзмә ишлириға беғишланған стендларға вә көрнәклик қуралларға мәхсус орунлар бөлүнүши һажәт.

29. «Сават ечиш» пәниниң мәзмуни:

1) «Сават ечиш» пәни – лексикилиқ мавзулар асасида оқуғучиларни оқуш билән йезишқа үгитип, тиңшилим, ейтилим, оқулум вә йезилим адәтлирини қелиплаштурушқа беғишланған пән. «Сават ечиш» пәни программисиниң мәзмуни интегративлиқ түзүлиду;

2) «Сават ечиш» пәни үч басқучтин ибарәт: елипбәгичә болған дәвир, елипбә дәври, елипбәдин кейинки дәвир;

3) Муәллим саат санини үч басқуч бойичә синиптики оқуғучиларниң оқуш мәхсәтлирини өзләштүрүшигә, һәр басқучниң вәзипилирини әмәлгә ашурушиға бағлиқ әркин режә түзәләйду.

30. Елипбәгичә болған дәвирниң вәзипилири:

1) оқуш паалийитигә болған қизғинлиғини қелиплаштуруш;

2) фонетикилиқ аңлаш-тиңшишини йүксәлдүрүш;

3) тавуш, боғум, сөз, жүмлә тоғрилиқ иптидаий чүшәнчиләр билән уқумларни қелиплаштуруш;

4) схема –модельларни қоллинип, сөзни тавушлуқ тәһлил қилиш, созуқ вә үзүк тавушларға ажритиш, сөзләрни боғумға бөлүш адәтлирини қелиплаштуруш;

5) қолниң ушшақ булжуңлирини риважландуруш (бояш, рәсим сизиш, һәрхил йөнилиштә сизиқларни, штрихларни сизиш, һәрип элементлирини йезиш);

6) оқуғучиниң ойлаш, әстә сақлаш, тәсәввур, қобул қилиш ихтидарини вә муқим зеһнини риважландуруш;

7) еғизчә, язмичә нутқини йүксәлдүрүш.

31. Елипбә дәвриниң вәзипилири:

1) оқуш паалийитигә болған қизғинлиғини риважландуруш;

2) фонетикилиқ аңлап-тиңшаш адәтлирини йүксәлдүрүш;

3) тавушлуқ тәһлил адәтлирини риважландуруш;

4) елипбә (алфавит) һәриплирини өзләштүргүзүш, һәрипләрниң басмичә вә язмичә түрлирини, баш һәрип вә кичик һәрипни пәриқләшни үгитиш;

5) тил бирликлири (тавуш, боғум, сөз, жүмлә) тоғрилиқ уқумлар билән чүшәнчиләрни кәңәйтиш;

6) пәйдин-пәй сөзни туташ, тоғра, чүшинип оқушқа адәтләндүрүш;

7) һәрипләрни, боғумларни, сөзләрни, жүмлиләрни йезишта каллиграфиялик адәтлирини қелиплаштуруш;

8) еғизчә вә язмичә нутуқни риважландуруш арқилиқ сөзләш паалийитини йетилдүрүш.

32. Елипбәдин кейинки дәвирниң вәзипилири:

1) мәтинләрни тоғра, ипадилик, «ичидә оқушқа» үгитиш, чапсан оқуш адәтлирини қелиплаштуруш;

2) тиңшаш-чүшиниш, сөзләш, оқуш вә йезиш адәтлирини йетилдүрүш;

3) бағлинишлиқ сөзләшни риважландуруш;

4) каллиграфия нормилириға реайә қилип, саватлиқ, хатасиз йезиш адәтлирини қелиплаштуруш.

33. Тиңшилим вә ейтилим (еғизчә нутуқ билән фонетикилиқ қобул қилишни риважландуруш):

1) Муәллим билән башқа оқуғучиларниң нутқини тиңшиши, аңлиғининиң мәнасини чүшиниши, соалға тоғра вә ениқ жавап бериши, сөзниң мәнасини чүшиниши, сөзни мәнасиға қарап дурус һәм орунлуқ истимал қилишни билиши, савақдашлири билән сөһбәттә нутуқ мәдәнийитигә әмәл қилип, өзи һәққидә сөзләп берәлиши. Тиллиқ әмәс һәрикәт паалийәтләрни еғизчә нутуқта қоллиниш (интонация, мимика, қол вә тән һәрикәтлири). Сюжетлиқ рәсимләр бойичә һекайә түзүш, чөчәкләр ейтиш. Шеирларни ядлаш, санимақлар, мақал вә тәмсилләр, тепишмақларни ядлаш. Йеңилтмачлар ейтиш арқилиқ артикуляциялик аппаратини риважландуруш;

2) Сөзниң тавушлуқ тәркиви. Үзүк тавушларниң жараңлик/жараңсиз, сонорлуқ балуп бөлүнүши. Боғум – әң кичик ейтилим бирлиги. Созуқ тавушларниң боғум түзүштики роли. Сөзләрниң боғумларға бөлүнүши. Сөздики созуқ тавушлар. Сөздики урғу. Сөзниң мәнаси. Сөз байлиқни (запас) кәңәйтиш. Жүмлә түзүш. Жүмлиләрдин қисқа мәтинләрни түзүш. Мәтинни тиңшаш давамида чүшиниш. Муәллимниң еғизчә соаллириға жавап бериш. Сюжетлиқ рәсим бойичә яки көргини, бешидин кәчүргини, аңлиғини һәққидә сөзлишиш; қисқа шеирларни ядлаш, мәзмунини сөзләп бериш. Һәр хил жанрдики әсәрләрни селиштуруш. Әсәрдики асасий қәһриманларға характеристика бериш адәтлирини қелиплаштуруш. Сөзниң тавушлуқ вә һәриплик тәркивиниң охшаш яки охшаш әмәслигини ениқлаш. Сөзләрни уйғур әдәбий тилиниң тәләппуз (орфоэпиялик) қануниға мувапиқ ейтишни билиш. Коммуникативлиқ мәхсәтләргә бенаән (топта сөзлишиш, сөһбәткә қатнишиш, сәһниләштүрүш, рольлуқ оюнлар), нутуқ мәдәнийити этикетлирини пайдилиниш, лексикилиқ мавзулар асасида луғәт байлиғини (запасини) кәңәйтиш. Оқуғучиниң өзиниң ички дуниясидики тәшвиш, әндишиләргә диққәт қилишини вә өзгиләрниң қәлбини чүшинишкә интилишини қелиплаштуруш; Һәрхил иш-һәрикитиниң инсаний, изгү нуктәий нәзәрдин тәһлил қилишиға әһмийәт берип қарашқа үгитиш.

34. Оқулум (уйғур алфавити билән тонушуш, оқуш адәтлирини қелиплаштуруш):

1) Сөздики тавушларниң сани билән боғумларни ениқлаш. Тавушлуқ тәһлил қилиш. Тавушларниң мәна ажритишлиқ вәзиписини (функция) чүшиниш. Сөзләр билән жүмлиләрниң қурулмисини схема арқилиқ чүшинип, тонуп-билиши (сөздики боғум санини, жүмлидики сөз санини ениқлаш). Сөзниң мәнасини, жүмлиниң мәнасини чүшиниш. Тавуш билән һәрипни пәриқләшни билиш; һәрип-тавушниң бәлгү-тамғиси екәнлиги. Йезилған сөзниң һәриплик түзүлүши. Йезилған һәрипләр арқилиқ сөзниң тавушлуқ шәклини (формисини) йеңилаш (оқуш). Түрлүк қурулмидики сөзләрни, 2-6 сөздин ибарәт жүмлиләрни, 4-8 жүмлидин ибарәт қисқа мәтинләрни боғумлуқ усул билән улап оқушқа үгитиш, мәтинни муәллимниң соали бойичә терип оқушқа үгитиш. Үнлүк оқуш. Нутуқниң интонациялик тәшкиллинишини назарәт қилиш (ахиридики интонация, көтирәңгү ейтиш (үндәш), соал интонацияси);

2) Тавушлар билән һәрипләрни төвәндә көрситилгән тәртип билән үгитиш тәвсийә қилиниду:

1-басқучта а, т, п, н, м, р, л, о, с;

2-басқучта д, и, й, қ, ш, у, ә, к, б, ғ, з;

3-басқучта е, ч, г, ү, ө, х, я, һ, ж, в, ж, ю, ф, ң;

4-басқучта ь бәлгүси, ё, ц, щ, э, ы, ъ бәлгүси;

3) Уйғур тилидики тавушларни, уларниң ичидә ейтилиши охшаш н - ң, с-з, с-ш, қ-ғ, п-б тавушлирини тоғра тәләппуз қилишқа үгитиш. Рус тилидин киргән кирмә сөзләрдә учришидиған тавушларни тоғра тәләппуз қилишқа мәшиқләндүрүш. Оқуғучиларниң сөз байлиғини йүксәлдүрүш вә жанландуруш;

4) Сөзләрниң мәнасини күзитиш (мәнадаш сөзләр, зит сөзләр, көп

мәналик). Мәтин тоғрилиқ умумий чүшәнчә. Өз алдиға оқуш давамида мәтинни чүшиниши. Баянлаш характерлиқ толуқтурушни тәләп қилидиған мәтинни толуқтуруп сөзләп бериши. Туташ сөзләр арқилиқ оқушқа өтүш, «ичидә оқуш»;

5) Оқулғанниң мәзмуни бойичә қоюлған соалларға жавап бериши; оқулған мәтин мәзмунининиң мавзуси билән бағлинишлиқлиғи, һәрхил жанрларниң алаһидиликлирини ениқлиши; қоюлған соалларға тоғра жавап беришни билиш; бәдиий мәтин билән бәдиий әмәс мәтинләрни интонацияни дурус қоюп оқуш (чекит, соал, үндәш) вә уларниң мәзмунини сөзләп бериши, терип оқуш, рольларға бөлүп оқуш, толуқсиз мәтинләрни оқуш, оқулғанға баһа бериш (яқиду/яқмайду). Оқуш тапшуруқлирини орунлашқа һажәтлик әхбаратни издәш (муәллимниң рәһбәрлигидә). Мәтин, рәсим, схема көрүнүшидә берилгән әхбаратни чүшиниш.

35. Йезилим (йезиш адәтлирини қелиплаштуруш):

1) Схемиларниң ярдими билән сөзниң тавушлуқ тәркивини модельлаш. Жүмлини модельлаш. Йезиш ишиға тәйярлиқ мәшиқлири (тәнни тоғра тутуш, дурус олтириш, йоруқ, дәптәрни дурус қоюш, қериндашни/қәләмни дурус тутуш). Бошлуқта молжалаш адитини қелиплаштуруш (йезиш қури, курарилиқ бошлуқ, қурниң жуқарқи вә төвәнки сизиғи, янту, тик). Рәсим сизиш, үзүк сизиқлар (пунктир), әгир сизиқлар. Һәрип элементлирини йезиш. Һәрип элементлири, баш һәрипләр билән кичик һәрипләрни, жүмлиләрниң боғумлирини уларни графикилиқ нормиларға реайә қилған һалда, бир-бири билән дурус бағлаштуруп, үзмәй йезиш. Ейтилиши билән йезилишида пәриқ йоқ сөзләрдин, пунктуациялик қаидиләргә әмәл қилған һалда, диктант йезиш. Жүмлә тәркивидики сөзләрниң бөләк йезилидиғанлиғи. Жүмлиниң баш һәрипиниң йезилиши, жүмлиниң ахирида чекит қоюлидиғанлиғи. Жүмлә, кичик мәтинләрни (3-4 жүмлә) дурус түзүп йезиш. Аңлаш, әстә сақлаш арқилиқ сөзләрни (3-7 сөз), аддий жүмлиләрни (1-2 жүмлә) ядқа йезиш. Язғанни үлгигә қарап тәкшүрүш; каллиграфиялик тоғра йезиш;

2) Жүмлә ахиридики тиниш бәлгүлири. Уқумларни ажритиш: нәрсә вә сөз нәрсиниң нами екәнлигини. Әтрап муһиттики жисимларниң, һадисиләрниң намлири. Бир нәрсини, көп нәрсини билдүридиған сөзләр. Тавуш. Һәрип. Баш һәрип вә кичик һәрип. Тавушниң түрлири: созуқ вә үзүк тавушларни пәриқләш. Боғум. Тавушлардин боғум түзүш. Боғумлардин сөз түзүш. Сөзни боғумға бөлүш. Тавушлуқ-һәриплик тәһлил. Сөз вә жүмлә. Сөзниң мәнаси (луғәт иши). Сөзләрдин жүмлә түзүш. Жүмлиләрдин кичик һекайә (мәтин) түзүш. Жүмлиниң тиниш бәлгүлири (чекит, үндәш бәлгүси, соал бәлгүси). Сөзниң мәлум бир мәна (нәрсиләрниң намини, рәңгини, тамини, һәжимини, санини, иш-һәрикитини) билдүридиған уқумлар, уларни орунлуқ қоллинишқа үгитиш. Тоғра йезиш қанунлири билән тонушуш вә уларни тәжрибидә қоллиниш:

баш һәрип билән йезилидиған сөзләрни (адәмләрниң исми, йәр-су намлири, өй һайванлириниң атлири) ениқлаш, тоғра йезиш;

нәрсиләрниң нами билән санини, сүпитини, иш-һәрикитини билдүридиған сөзләрни ениқлаш;

көплүк қошумчисини өзләштүрүш вә дурус қоллиниш;

шәхс алмашлирини еғизчә нутукта тоғра коллиниш;

Һис-туйғусини баянлашта иш-һәрикәтни билдүридиған сөзләрни (пеил заманлирини) дурус қоллиниш;

шәхс кошумчилирини еғизчә нутуқта пайдилиниш;

жүмлиниң тиниш бәлгүлирини (чекит, пәш, соал бәлгүлири вә үндәш бәлгүси) дурус қоллинип йезиш;

муәллимниң ярдими билән сөзләрни курдин-курға көчириш.

36. Пән мәзмуни окуш бөлаклири бойичә уюштурулған. Һәр бөләк өз новитидә бөлүмләргә бөлүнгән. Бөлүмләрдә окуш мәхсәтлири бәлгүләнгән, улар билим яки чүшәнчә, адәт яки билим бойичә күтилидиған нәтижиләр көрүнишидә берилгән. Һәрбир кичик бөлүмниң ичидә изчиллиқ билән орунлаштурулған вә шу арқилиқ муәллимгә өз ишини планлашқа, окутучиларниң әмгигини баһалашқа окутушниң кәлгүси баскучи тоғрилиқ әхбаратлаштурушқа имканийәт беридиған окуш мәхсәтлири орунлаштурулған:

№	Бал	Бөләк
1	Тиңшилим вә ейтилим	ТЕ1 Тиңшалған әхбаратниң мәзмунини чүшиниш
		ТЕ2 Асасий ойни ениклаш
		ТЕ3 Тиңшалған материал бойичә соалларға жавап бериш
		ТЕ4 Вақиәни мөлжәләш
		ТЕ5 Һәрхил вәзийәттә нутук нормилирини дурус қоллиниш
		ТЕ6 Тиңшиғучиниң диккитини җәлип қилиш
		ТЕ7 Тиңшалған материални баһалаш
		ТЕ8 Берилгән мавзу бойичә өз пикрини ейтиш
		ТЕ9 Сөзләрни, тавушларни орфоэпиялик нормиға мувапиқ талаппуз қилиш
2	Окулум	О1 Мәтинни чүшиниш
		О2 Мәтинниң қурулмилиқ (структурилик) бөләклирини аҗритиш, мавзуси билән асасий ойни ениклаш
		О3 Окулған мәтиндики сөзләрниң лексикилиқ вә синтаксислиқ мәнасини чүшиниш
		О4 Соалларни қоюшни билиш вә баһалаш
		О5 Мәтинниң типи вә стилини тонуп, билиш
		О6 Окуш стратегияси билән түрлирини қоллиниш
		О7 Һәрхил мәнбәләрдин һаҗәтлик әхбарат елиш
		О8 Мәтинләрни селиштурма көрүнүштә таһлил қилиш
		О9 Алфавит билән тонушуш
3	Йезилим	Й3 Режә (план) түзүш
		Й4 Өз алдиға мәтин түзүш
		Й5 Окуған /тиңшалған, аудиовизуаллиқ материалларниң мәзмунини йезиш
		Й6 Мәтинни һәрхил шәкилдә сунуш
		Й7 Графикилиқ адәтләрни кеңәйтиштуруш
		Й8 Һәрхил жанрда иҗадий мәна бериш
		Й9 Мәтинни түзитиш вә тәһрирләш
		Й10 Орфографиклиқ (имла) нормиларға рәиайә қилиш
		Й11 Грамматикилиқ нормиларға рәиайә қилиш
		Й12 Тиниш бәлгүлири (пунктуациялик) нормиларға рәиайә қилиш

37. Программида «Окуш мәхсәтлири» кодлуқ бәлгү билән бәлгүләнди.

Кодлуқ бәлгүдә биринчи һәриплик бәлгү– бөләк наминиң қисқартилған түри, иккинчи бәлгү – бөлүмниң рәт сани, үчинчи бәлгү бөлүмниң санини, төртинчи сан оқуш мәхситиниң рәт номерини көрситиду. Мәсилән, ТЕ 1.2.1 кодида «ТЕ» 1) «Тиңшилим вә ейтилим» бөлиги, «1» – бөлүм, «2» – синип, «1» – оқуш мәхситиниң рәт сани.

38. Әсләтмә:

1) «Йезилим» бөлиги бойичә;

2) Й1 «Мәтинниң түригә мувапиқ өз мәтинини түзүп йезиш»;

3) Й2 «Һәрхил стильни пайдилинип йезиш» бөлүмлииниң оқуш мәхсәтлири 2-4- синипларда «Уйғур тили» пәнидә қараштурилиду.

39. Оқуш мәхсәтлириниң системиси:

1) **1** бөләк «Тиңшилим вә ейтилим»:

Бөлүм	Оқуш мәхсәтлири
ТЕ1Тиңшалған әхбаратниң мәзмунини чүшиниш	ТЕ1.1 Сөз, жүмлә вә аддий һәм қисқа мәтинниң мәнасини чүшиниду ТЕ 1.2 Тиңшаш вә сөзләш арқилиқ сөз билән жүмлини ажритиду
ТЕ2 Асасий ойни ениқлаш	ТЕ2.1 Тиңшиған әхбараттики асасий мәсилиләрни муәллимниң ярдими билән ениқлайду
ТЕ3 тиңшалған материални сөзләп бериш	ТЕ3.1 Муәллимниң ярдими билән оқуғанни изчил баянлайду
ТЕ4 Оқуғанни молжалаш	ТЕ 4.1 Мәтинниң мәзмунини мәзмуни яки мәтин бойичә, берилгән рәсим бойичә молжалайду
ТЕ5 Ижтимаий муһитта нутуқ нормилирини қоллиниш	ТЕ5.1 Мунасивәт қилиш үчүн сөз байлиғини толуқтуриду, һәрхил нутқий вәзийәтләрдә этикет сөзлирини пайдилинишни билиду ТЕ.5.2 Өзгиниң пикирини тиңшап, диалогқа қатнишиду
ТЕ6 Тиңшиғучиниң диққитини өзигә жәлип қилиш	ТЕ6.1 Ейтиливатқан пикирниң мәнасини йәткүзүш һәм тиңшиғучиниң диққитини өзигә жәлип қилиш мәхситидә нутуқта вербал әмәс қураллирини (мимика, ишарәт) қаллиниду
ТЕ7 Тиңшиған материални баһалайду	ТЕ7.1 Муәллимниң ярдими билән аудио/видео материалларни тиңшап, вақиәниң/әхбаратниң қандақ берилгини һәққидә өз пикрини билдүриду ТЕ.7.2 Қәһриманларниң иш-һәрикитигә бағлиқ өз көзқаришини ейтиду (яқиду/яқмайду)
ТЕ8 Берилгән мавзу бойичә өз пикрини ейтиду	ТЕ8.1 Берилгән мавзу бойичә өз пикрини баянлаш, тәсвирләш түридә ейтиду
ТЕ9 Тавуш, боғум, сөз билән жүмлә һәққидә чүшәнчә қелиплишиду	ТЕ9.1 Сөздики тавуш түрлирини (созуқ, үзүк, қелин, инчикә тавушлар) пәриқләйду вә схема көрүнүшидә бәлгүләйду ТЕ9.2 Сөзниң боғумдин туридиғанлиғини чүшинип, сөздики боғум санини ениқлайду ТЕ9.3 Жүмлә сөздин түзилидиғанлиғини чүшиниду

2) 2 бөләк «Оқулум» (уйғур елипбәси билән тонушуш, оқуш адәтлирини қелиплаштуруш):

Бөлүм	Оқуш мәхсәтлири
О1 Әхбаратни чүшиниду	О1.1 Оқуғинини чүшинип, һекайидики қәһриманларни атайду
О2 Мәтинниң	О2.1 Муәллимниң ярдими билән оқуған әсәрниң мавзуси,

структурилиқ қисимлири билән асасий ойини ениқлайду	һекайиниң беши, оттуриси вә ахирини ениқлайду
О3 Мәтиндики сөзләрниң лексикилиқ вә синтаксислиқ алаһидилигини чүшиниду	О3.1 Қариму-қарши (зит), мәнадаш, аһаңдаш сөзләрни пәриқләйду
О4 Соалларни қоюшни билиду вә баһалайду	О4.1 Аддий мәтин яки рәсим бойичә соалларни қоюшни билиду вә оқуғини бойичә қоюлған соалға жавап бериду
О5 Мәтинниң түрлири билән стиль алаһидиликлирини ениқлайду	О5.1 Һәрхил мәтинләргә аит асасий бәлгүләрни ениқлайду (шеир, һекайә, гезит вә журналлар мақалиси)
О6 Оқуш түрлири билән стратегиялирини пайдилиниду	О6.1 Оқулумниң асасий амиллирини егиләйду (боғум билән оқуш, кам учришидиған сөзләрни туташ оқуйду)
О7Һәрхил мәнбәләрдин керәклик әхбаратни тапиду	О7.1 Алфавит рети билән түзүлгән мәнбәләрдин (луғәтләр, ениқлимилар, тәсвирий китаплар) әхбаратни тапиду
О8 Мәтинни селиштурған һалда тәһлил қилиду	О8.1 Бәдиий вә бәдиий әмәс мәтинләрни селиштуруп, муәллимниң ярдими билән уларни пәриқләйду
О9 Елипбә билән тонушиду	О9.1 Һәрипниң тамғисини тонуйду вә уни тавуш билән мувапиқлаштуриду О9.2 Тавушниң сөздики хизмитини чүшиниду (созуқ тавуш, үзүк тавуш, ь,ъ бәлгүлириниң роли, е, ё, ю, я функциялири)

3) 3 бөләк «Йезилим» (Йезиш адәтлирини қелиплаштуруш)

Бөлүм	Оқуш мәхсәтлири
Й3 Режә түзүш	Й3.1 Муәллимниң ярдими билән аддий мәтинниң режисини түзүп, мавзу қойиду
Й4 Өз алдиға мәтин түзүш	Й4.1 Мавзуға бағлиқ сөзләрни пайдилинип, аддий жүмлә/мәтин түзиду һәм язиду
Й5 Оқуған /тиңшалған, аудиовизуаллиқ материалларниң мәзмунини йезиш	Й5.1 Муәллимниң ярдими билән аудиовизуаллиқ материаллардики әхбаратни рәсим, схема, бәлгүләр арқилиқ йәткүзиду
Й6 Мәтинни һәрхил шәкилдә сунуш	Й6.1 Схема, рәсим, бәлгүләр билән толуқтуруп үлгә бойичә аддий жүмлә/мәтин түзиду һәм язиду/ терийду
Й7 Графикилиқ адәтләрни қелиплаштуруш	Й7.1 Сөз/жүмлә схемисини түзиду, схемиға бағлиқ сөзни тапиду, берилгән схема бойичә жүмлә түзиду Й7. 2 Һәрип элементлирини, баш һәрипләр билән кичик һәрипләрни вә уларниң бир -бири билән бағлинишини каллиграфиялик тәләпкә реайә қилған һалда язиду
Й8 Һәрхил жанрда ижадий мәна бериш	Й8.1 Муәллимниң ярдими билән һәрхил жанр бойичә (хәт, тәбрикнамә, хәвәр) аддий мәтин түзүп язиду
Й9 Мәтинни түзитиш	Й9.1 Сөз, жүмлиләрни үлгигә қарап яки муәллимниң ярдими

вә тәһрирләш	билән тәкшүрәйду вә тәһрирләйду
Й10 Орфографиялик (имла) нормиларға реайә қилиш	Й10.1 Һәрип билән тавушни пәриқләйду, тавушларниң ейтилиш алаһидиликлирини һесапқа алған һалда, сөзләрни дурус язиду/көчириду, муәллимниң ярдими билән сөзләрни қурдин – қурға көчириду. Й10.2 Ейтилиши билән йезилишида пәриқ йоқ сөзләрни әстә сақлаш арқилиқ язиду Й10.3 Баш һәрип билән йезилидиған сөзләрни (адәмләрниң исимлири, йәр-су атлири, өй һайванлириниң атлири), дурус йезишни билиду
Й11 Грамматикилиқ нормиларға реайә қилиш	Й11.1 Нәрсиниң намини, санини, бәлгүсини, иш-һәрикитини билдүридиған сөзләрни пәриқләйду Й11.2 Шәхс қошумчилири, уларниң бирлик вә көплүк түрлирини пайдилиниду (аталғусиз)
Й12 Тиниш бәлгүлири (пунктуациялик) нормилириға реайә қилиш	Й12.1 Жүмлини баш һәрип билән язиду, жүмлә ахирида тиниш бәлгүлирини (чекит, соал, үндәш бәлгүси) қойиду

40. Узақ вақитқа мөлчәрләнгән режә:

Нутуқ түрлири	КҮТҮЛИДИҒАН НӘТИЖИЛӘР				Оқутуш мәхсәтлири
	I чарәк Өзүм һәққидә Мениң мәктивим	II чарәк Мениң аилам вә достлирим Тәбиәтниң роһлуқ хитави	III чарәк Саяһәт Урпи - адәт вә фольклор	IV чарәк Саглам тамақ Саглам тәндә саглам роһ	
	Оқуғучилар қилалайду	Оқуғучилар қилалайду	Оқуғучилар қилалайду	Оқуғучилар қилалайду	
ТИҢШИЛИМ ВӘ ЕЙТИЛИМ	3-5 жүмлидин тәркип тапқан мәтинни чүшиниду, нутуқниң қандақ билдүрүлгәнлигини һәм немә үчүн керәклигини чүшәндүриду	6-8 жүмлидин тәркип тапқан мәтинни тиңшайду, чүшиниду	8-10 жүмлидин тәркип тапқан мәтинни тиңшайду, чүшиниду	10-15 жүмлидин тәркип тапқан мәтинни тиңшайду, чүшиниду	ТЕ1.1 Жүмлиниң сөзләрдин түзүлгәнлигини чүшиниду Нутуқта сөзни, жүмлини ениқлаш
	Сөзләрниң/нәрсиләрниң/бәлгүсиниң/иш-һәрикитиниң умумий лексикилиқ мәнасини билиду.	Берилгән мавзуға бағлиқ сөзләрниң мәнасини чүшиниду һәм чүшәндүриду	Зит вә мәнадаш сөзләрниң мәнасини (аталғусиз) чүшиниду вә чүшәндүриду	Нәрсиләрниң намини, бәлгүсини, иш-һәрикитини билдүридиған сөзләрни хусусийәтлиригә бағлиқ пәриқләйду	ТЕ1.2 Нәрсиләрниң намини, бәлгүсини, иш-һәрикитини билдүридиған сөзләрниң лексикилиқ мәнасини чүшиниш
	Муәллимниң ярдими билән тил адәтлирини қоллиған һалда өзиниң қайғулири, ой-пикирлири, һиссиятлири билән савақдашлири билән сөһбәтлишиду.	Жүптә сөзлишиш арқилиқ әзаләр билән өз идеялири, ойлири һәм һиссиятлири билән бөлүшиду.	Лингвистикилиқ һәм синтаксислиқ бирликләрни пайдилиниш арқилиқ башқа оқуғучилар билән өз идеялири, ойлири һәм һиссиятлири билән бөлүшиду	Һәр хил мунасивәт қилиш вәзийәтлиридә өз идеялири, ойлири һәм сезимлири билән бөлүшиду	ТЕ5.2 Өзгиниң пикрини тиңшаш һәм һөрмәтләш
	Тиңшиған әхбарат бойичә қисқичә	Аддий соалларға жавап тепиш мәхситидә	Муәллимниң ярдими билән тиңшиған	Муәллимниң ярдими билән мәтиндики	ТЕ2.1 Муәллимниң немә һәққидә

	соалларға жавап бериду	әхбаратни тиңшайду.	әхбарат бойичә қоюлған соалларниң жававини издәш һәм соалларни түзүш мәхситидә әхбаратни тиңшайду	вақиәләрниң пәйдин пәйлигини ениқлаш үчүн соалларни түзүш мәхситидә әхбаратни тиңшайду	ейтқуси кәлгәнлигини һәм тиңшиған әхбарат арқилиқ бизниң немигә көз йәткүзүшимиз керәклигини ениқлаш (муәллимниң ярдими билән)
	Иллюстрация бойичә мәзмунни молжалайду.	Муәллимниң ярдими билән берилгән мавзу асасида мәзмунни молжалайду	Берилгән иллюстрация/ мавзу бойичә мәзмунини ениқлаш	Һәрхил типтики мәтинләрниң мәзмунини берилгән мавзу вә иллюстрация арқилиқ ипадиләйду	ТЕ4.1 Мавзу вә иллюстрация арқилиқ һекайиниң мәзмунини ениқлаш
	Муәллимниң ярдими билән тәклип қилинған вәзийәт асасида жүмлә түзиду.	Һекайә келип чиқиш үчүн сжетлиқ сүрәтләр асасида жүмлә түзиду	Һекайә келип чиқиш үчүн икки сюжетлиқ сүрәт асасида бир нәччә жүмлә түзиду	Сюжетлиқ сүрәт асасида һекайә түзиду.	ТЕ4.1 Мавзу вә иллюстрация арқилиқ һекайиниң мәзмунини ениқлаш
	Муәллимниң ярдими билән бирнәччә сюжетлиқ сүрәтләргә асасланған һалда тиңшиғини һәққидә сөләп бериду.	Бир нәччә сюжетлиқ сүрәтләргә асасланған һалда тиңшиғини һәққидә сөзләп бериду	Тиңшиғини һәққидә изчил сөзләп бериду	Вақиәликниң мәнтиқисини сақлиған һалда тиңшиғинини сөзләп бериду.	ТЕ 3.1 Вақиәликниң мәнтиқисини сақлиған һалда сөзләп бериш (муәллимниң ярдими билән)
	Жүмлидә немә һәққидә сөз болуватқанлиғини ениқлайду	Ейтилған қисқичә пикирниң мавзусини ениқлайду	Ейтилған қисқичә пикирниң мавзусини һәм асасий ойини ениқлайду	Пикирниң мавзусини һәм асасий ойини ениқлайду	ТЕ2.1 Муәллипниң немә һәққидә ейтқуси кәлгәнлигини һәм тиңшиған әхбарат

				арқилиқ бизниң немигә көз йәткүзүшимиз керәклигини ениқлаш (муәллимниң ярдими билән)
Муәллимниң ярдими билән берилгән мавзуға пикир түзиду	Берилгән мавзуға пикир түзиду	Берилгән мавзуға һәрхил интонацияләрни пайдилинип пикир түзүш	Берилгән мавзуға һәр хил интонация, мимика вә ишарәтләрни пайдилинип пикир түзиду	TE8.1 Берилгән мавзуни чүшәндүргән һалда өз пикрини түзүш TE6.1 Ейтиливатқан пикирниң мәнасини йәткүзүш һәм тиңшиғучиниң диққитини өзигә җәлип қилиш мәхситидә нутуқта вербал әмәс қураллирини (мимика, ишарәт) қоллиниш
Муәллимниң ярдими билән сөздики тавушларни ениқлап, уларниң хусусийәтлирини тәрипләйду (созуқ, үзүк тавушлар)	Муәллимниң ярдими билән сөздики тавушларни ениқлап, уларниң хусусийәтлирини атайду (қелин созуқ тавушлар, инчикә созуқ тавушлар, жараңлиқ вә	Сөздики тавушларни ениқлап, уларниң хусусийәтлирини атайду (қелин созуқ тавушлар, инчикә созуқ тавушлар, жараңлиқ вә жараңсиз үзүк тавушлар)	Сөздики тавушларни ениқлап, уларниң хусусийәтлирини атайду (қелин созуқ тавушлар, инчикә созуқ тавушлар, жараңлиқ вә жараңсиз үзүк тавушлар)	TE9.1 Сөздики тавуш түрлирини (созуқ, үзүк, қелин, инчикә тавушлар) пәриқләйду вә схема түрдә бәлгүләш

		жарaңсиз үзүк тавушлар)			
	Муәллимниң ярдими билән сөзни боғумға бөлүп, униң санини ениқлайду	Муәллимниң ярдими билән сөзни боғумға бөлүп, униң санини ениқлайду	Сөзни боғумға бөлүп, униң санини ениқлайду	Сөзни боғумға бөлүп, униң санини ениқлайду	ТЕ9.2 Сөзниң боғумдин туридиғанлиғини чүшинип, сөздики боғум санини ениқлаш
	Муәллимниң ярдими билән тиңшиған әхбаратниң мәзмуниға болған өз мунасивитини ипадиләйду (яқиду/яқмайду, сәвәви)	Тиңшиғини һәққидә пикир қилиду (яқиду/яқмайду, сәвәви)	Муәллимниң ярдими билән өз ой-пикрини ейтиду, асаслайду (келишимән/келишмәймән, сәвәви)	Өз ой-пикрини ейтиду, асаслайду (келишимән/келишмәймән, сәвәви)	ТЕ7.1 Тиңшиған әхбаратниң мәзмуниға болған өз мунасивитини ипадиләш (яқиду/яқмайду, сәвәви) ТЕ.7.2 Берилгән мавзу бойичә өз ой-пикрини ейтиш, асаслаш (келишимән/келишмәймән, сәвәви)
	Өз нутқида нутуқ этикетидики сөзләрни пайдилиниду	Өз нутқида нутуқ этикетидики сөзләрни пайдилиниду	Өз нутқида нутуқ этикетидики сөзләрни пайдилиниду	Өз нутқида нутуқ этикетидики сөзләрни пайдилиниду	ТЕ5.1 Һәрхил нутқий вәзийәтләрдә этикет сөзлирини пайдилиниш.
ОҚУЛУМ	Тавуш билән һәрипни пәриқләйду, сөздики һәрип билән тавушниң ролини	Сөздики һәрипниң хизмитини чүшиниду.	Сөздики һәрипниң хизмитини чүшиниду (Ё, Ю,Я қош тавушлириниң вә Ь,Ъ	Сөздики һәрипниң хизмитини чүшиниду (Ё, Ю,Я қош тавушлириниң вә Ь,Ъ	О9.1 Һәрипниң тамғисини тонуш вә уни тавуш билән маслаштуру

	билиду, һәрипниң обризини көз алдиға кәлтүриду.		бәлгүлириниң хизмити	бәлгүлириниң хизмити	ш О9.2 Тавушниң сөздики хизмитини чүшиниш (созуқ тавуш, үзүк тавуш, ь,ъ бәлгүлириниң роли, е, ё, ю, я функциялири)
	Муәллим тәрипидин оқулған әсәрни чүшиниду (мәзмуни бойичә қоюлған соаллар бойичә)	Муәллим тәрипидин оқулған әсәрниң мәзмунини асасий вақиәлик дәрижиси асасида чүшиниду	Оқулған әсәрниң мәзмунини асасий вақиәлик дәрижиси асасида чүшиниду (мавзуни ениқлаш арқилиқ)	Оқулған әсәрниң мәзмунини асасий вақиәлик дәрижиси асасида чүшиниду (асасий ой пикр билән - мавзуни ениқлаш арқилиқ)	Оқулған әсәрниң мәөмунини асасий вақиәлик дәрижиси асасида чүшиниш
	Муәллим тәрипидин оқулған әсәрниң структурилиқ қисимлирини (әсәрниң беши, оттуриси вә ахирини) ениқлайду. (муәллимниң ярдими билән)	Муәллим тәрипидин оқулған әсәрниң структурилиқ қисимлирини (әсәрниң беши, оттуриси вә ахирини) ениқлайду.	Муәллимниң ярдими билән әсәрниң беши, оттуриси вә ахирини ениқлайду	Оқулған әсәрниң структурилиқ қисимлирини (әсәрниң беши, оттуриси вә ахирини) ениқлайду.	О1.1 Муәллимниң ярдими билән әсәрниң беши, оттуриси вә ахирини ениқлаш
	Муәллимнң ярдими билән мәнаси йеқин сөзләрни таллайду вә пәриқләйду.	Муәллимнң ярдими билән қариму-қарши мәналиқ сөзләрни таллайду вә пәриқләйду.	Муәллимнң ярдими билән мәнадаш вә қариму-қарши мәналиқ сөзләрни таллайду вә пәриқләйду.	Муәллимнң ярдими билән мәнадаш, зит вә көпмәналиқ сөзләрни таллайду вә пәриқләйду.	О1.Мәнадаш, зит вә көпмәналиқ сөзләрни таллаш вә пәриқләш (Муәллимнң ярдими билән)
	Иллюстрация бойичә	Иллюстрация вә қисқа	Иллюстрация вә қисқа	Иллюстрация вә әсәрниң	О4.1 Аддий мәтин яки

	соалларни түзиду вә уларға жавап бериду.	Һәҗимлик әсәрниң мәтини бойичә соалларни түзиду вә муәллимниң ярдими билән уларға жавап бериду.	Һәҗимлик әсәрниң мәтини бойичә соалларни түзиду вә уларға жавап бериду.	Мәтини бойичә соалларни түзиду вә уларға жавап бериду.	Сүрәт бойичә соалларни қоюшни билиду вә оқуғини бойичә қоюлған соалға жавап бериш.
	Муәлимниң ярдими билән жанр алаһидиликлирини билиш арқилиқ чөчәк, һекайә, шеирни пәриқләйду.	Жанр алаһидиликлирини билиш арқилиқ чөчәк, һекайә, шеирни пәриқләйду.	Тәсвирләш вә баянлаш мәтинлириниң алаһидиликлирини билиш арқлиқи пәриқләйду	Бәдиий вә бәдиий әмәс мәтинләрниң алаһидиликлири арқилиқ уларниң түрини ениқлайду	О5.1 Тәсвирләш вә баянлаш мәтинлириниң алаһидиликлирини билиш арқилиқ пәриқләш О5.2 Жанр алаһидиликлирини билиш арқилиқ чөчәк, һекайә, шеирни пәриқләш О5.3 Бәдиий вә бәдиий әмәс мәтинләрниң алаһидиликлири арқилиқ уларниң түрини ениқлаш

ЙЕЗИЛИМ	Йезиш гигиенисиниң қаидилириға риайә қилиш	Йезиш гигиенисиниң қаидилириға риайә қилиш	Йезиш гигиенисиниң қаидилириға риайә қилиш	Йезиш гигиенисиниң қаидилириға риайә қилиш	Й7. 2. Һәрип элементлирини, баш һәрипләр билән кичик һәрипләрни вә уларни бир-бири билән бағлинишини каллиграфиялик гигиенилик тәләпкә риайә қилған һалда йезиш
	Һесап хәт бетидики йезиш қурлирини мөлчәләш, қурлар арилиғини пәриқләйду	Һесап хәт бетидики йезиш қурлирини мөлчәләш, қурлар арилиғини пәриқләйду	Һесап хәт бетидики йезиш қурлирини мөлчәләш, қурлар арилиғини пәриқләйду	Һесап хәт бетидики йезиш қурлирини мөлчәләш, қурлар арилиғини пәриқләйду	Й7. 2. Һәрип элементлирини, баш һәрипләр билән кичик һәрипләрни вә уларни бир-бири билән бағлинишини каллиграфиялик вә гигиенилиқ тәләпкә риайә қилған һалда йезиш

	Көчиш йезишқа тәйярлаш мәхситидә амалий машиқларни орунлайду	Һәрипләрни тоғра язиду, дурус қошиду, сөздики боғумларни дурус қошиду	Қолни үзмәй йезишқа адәтлиниду һәм қурлиқни һәрип вә сөзни дурус язиду	Гигиеналиқ тәләпкә мунасип һөсни хәтни сақлайду	Й7. 2 Һәрип элементлирини, баш һәрипләр билән кичик һәрипләрни вә уларниң бир-бири билән бағлинишини каллиграфиялик вә гигиенилик тәләпкә риайә қилған һалда йезиш
	Сөздики тавушларниң тәркивини, боғум, сөз, жүмлини схема арқилиқ көрситиду.	Сөздики тавушларниң тәркивини, боғум, сөз, жүмлини схема арқилиқ көрситиду.	Алдин ала тәһлилдин кейин сөз вә жүмлиләрни язиду.	Хата йезилған жүмлиләр билән 4-6 жүмлидин тәркип тапқан қисқа мәтинни түзитиш.	Й7.1 Сөз/жүмлә схемисини түзүш, схемиға бағлиқ сөзни тепиш, берилгән схема бойичә жүмлә түзүш Й9.1 Сөз, жүмлиләрни үлгигә қарап яки муәллимниң ирадиси билән тәкшүрүш вә тәһрирләш

	Жүмлиниң ахирида тиниш бәлгүләрни қойиду	Хатасиз көчирип язиду, язғинини тәкшүрәйду	Хатасиз көчирип язиду, язғинини тәкшүрәйду	Аддий сөз вә қисқа жүмлиләрни көчирип язиду һәм тәкшүрәйду	Й9.1 Сөз, жүмлиләрни үлгигә қарап яки муәллимниң ярдими билән тәкшүрүш вә таһрирлаш. Й12.1 Жүмлә ахирида тиниш бәлгүлирини (чекит, соал бәлгүси, үндәш бәлгүси) қоюш
	Адәм вә нәрсиләрниң намини язғанда вә жүмлә бешида баш һәрипни язиду	Адәм вә нәрсиләрниң намини баш һәрип билән язиду вә уни тәкшүрәйду	Адәм вә нәрсиләрниң намини баш һәрип билән язиду вә уни тәкшүрәйду	Адәм вә нәрсиләрниң намини язғанда вә жүмлә бешида баш һәрипни язиду һәм тәкшүрәйду.	Й10.3 Адәмләрниң исимлирини вә жүмлиниң бешида баш һәрипни пайдилиниш. Й9.1 Сөз, жүмлиләрни үлгигә қарап яки муәллимниң ярдими билән тәкшүрүш вә тәһрирләш.
	Һәрипләрни улап арқилиқ язиду.	Аддий сөзләрни улап арқилиқ язиду.	Сөз вә жүмлиләрни таһлил қилип, улап арқилиқ язиду.	Сөз вә жүмлиләрни улап арқилиқ язиду	Й7.3 Жүмлиләрни улап арқилиқ яздуруш.

	Һәрипләрни язма вә басма түрлириниң элементлирини язиду, уларни дурус көчириду.	Муәллимниң ярдими билән өтүлгән һәрипләрни тавушлуқ таһлил қилғандин кейин боғум вә сөзләрни көчириду, уларни жүмлә тәркивидә кәлтүриду.	Аддий жүмлиләрни түзиду, уларни көчириду.	Муәллимниң ярдими билән берилгән мавзу бойичә жүмлиләрниң һәр хил түрлирини түзиду	Й4.1 Мавзуға бағлиқ сөзләрни пайдилинип, аддий жүмлә/мәтин түзүп һәм йезиш
		Һәрип билән тавушни пәриқләйду, тавушларниң ейтилиш алаһидиликини һесапқа елип, сөзләрни дурус язиду/көчириду	Муәллимниң ярдими билән сөзләрни қурдин-қурға дурус көчириду	Сөзләрни қурдин қурға дурус көчириду, жүмлиләрни аңлаш арқилиқ язиду	Й10.1 Һәрип билән тавушни пәриқләйду, тавушларниң ейтилиш алаһидиликини әскә елип, сөзләрни дурус йезиш/көчириш, муәллимниң ярдими билән сөзләрни қурдин-қурға көчириш Й7.3 Жүмлиләрни аңлаш арқилиқ яздуруш

			Берилгән мавзу бойичә нәрсиниң намини, санини, бәлгүсини, иш-һәрикитини билдүридиған сөзләрни пайдилиниш арқилиқ язиду	Берилгән мавзу бойичә нәрсиниң намини, санини, бәлгүсини, иш-һәрикитини билдүридиған сөзләрни пайдилиниш арқилиқ язиду	Й1.1 Нәрсиниң етини, санини, бәлгүсини, иш-һәрикитини билдүридиған сөзләрни ишлитиду
	Муәллимниң ярдими билән рәсим, символ, схема арқилиқ аддий мәтинниң мәзмунини ейтиду	Муәллимниң ярдими билән рәсим, символ, схема арқилиқ аддий мәтинниң мәзмунини ейтиду, режә түзиду, мавзу қойиду.	Берилгән мавзу бойичә бирнәччә жүмлидин тәркип тапқан сюжетлиқ сүрәтләр асасида мәтинниң аддий түрини түзиду.	Берилгән мавзу бойичә бир нәччә жүмлидин тәркип тапқан өзиниң шәхсий тәҗрибиси асасида мәтинниң аддий түрини түзиду (Берилгән сөзләрни пайдилиниш арқилиқ)	Й3.1 Муәллимниң ярдими билән аддий мәтинниң режисини қуруп, мавзу қойиду Й4.1 Мавзуға бағлиқ сөзләрни пайдилинип, аддий жүмлә/мәтин түзүп һәм язиду Й5.1 Муәллимниң ярдими билән аудиовизуаллиқ материаллардики ахбаратни рәсим, схема, бәлгүләр арқилиқ йәткүзиду

	Муәллимниң ярдими билән рәсим ясаш арқилиқ хәт, тәбрикнамә язиду	Рәсим ясаш арқилиқ тәбрикнамини толтуриду, нутуқ һәрикәтлирини пайдилиниду	Қисқичә хәт, тәбрикнамә язиду	Хәт, хәвәр вә тәбрикнамә язиду.	Й8.1 Муәллимниң ярдими билән һәрхил жанр бойичә (хәт, тәбрикнамә, хәвәр) аддий мәтин түзүп йезиш. Й6.1 Схема, рәсим, болжуғлар билән толуқтуруш үлгә бойичә аддий жүмлә/мәтин түзүш һәм йезиш/териш
	Дурус қоюп язған һәриплирини назарәт қилиду, тәкшүрәйду, баһалайду	Язған боғум, сөз вә қисқа жүмлилирини назарәт қилиду, тәкшүрәйду, баһалайду	Язған боғум, сөз вә қисқа жүмлилирини назарәт қилиду, тәкшүрәйду, тәһрирләйду, баһалайду	Язған боғум, сөз вә қисқа жүмлә, мәтинлирини назарәт қилиду, тәкшүрәйду, тәһрирләйду, баһалайду	Й9.1 Сөз, жүмлиләрни үлгигә қарап яки муәллимниң ярдими билән тәкшүрүш вә тәһрирләш.

Приложение 16
к приказу Министра образования
и науки Республики Казахстан
от 8 апреля 2016 года № 266

Приложение 190
к приказу Министра образования
и науки Республики Казахстан
от 3 апреля 2013 года №115

Типовая учебная программа по предмету «Обучение грамоте» для 1 класса уровня начального образования (с узбекским языком обучения)

1. Тушунтириш хати

1. Қозоғистон Республикаси Ҳукуматининг 23 август 2012 йилги №1080 қарорига биноан тасдиқланган Давлат умуммажбурий таълим стандартига асосан, программа ижодий имкониятларни ривожлантириш ва тарбияли билим бериш, системалилик, дарс принциплари асосида тузилган.

2. Бошланғич таълим давлат қонунини ҳаётга тадбиқ этишда муҳим босқич ҳисобланади. Шундай экан, ҳар бир авлод олдида инсон яратган жамики бойликларни, билимларни ўрганиш, ўзлаштириш ва ривожлантириш вазифаси туради.

3. Бу вазифани амалга оширишнинг бирдан-бир йўли таълим тизимини тинмай такомиллаштириб бориш орқали ёш авлодни илм-фан асослари билан чуқур қуроллантиришдир. Зеро, илм олиш йўлидаги изланиш инсоннинг эътиқоди ва дунёқарашини шакллантиради, маънавий-ахлоқий камолот сари етаклайди. Шу билан бир қаторда оғзаки ва ёзма нутқ малакаларини шакллантиради, ўқувчиларда она тилига муҳаббат, тўғри гапиришга ўрганиш истагини тарбиялайди ва мустаҳкамлайди. Шу сабабли ҳам, фан дастури мазмунига алоҳида қаралиб, ўқув жараёнида қўлланиладиган турли усул ва воситалар мазкур мақсадга қаратилган тақдирдагина ўз ечимини топиши мумкин:

1) ҳар бир ўқувчининг ўзига хос хусусияти билан имкониятига қараб мустақил билим олишини ривожлантириш ва таққослашга ўргатиш;

2) ўқувчи олдига қўйган мақсадини тушуниб етиши, уни бажариш йўлларини аниқлаш, ўз-ўзини назорат қилиш каби малакаларни шакллантириш;

3) ўқувчининг шахсий сифати билан ижодийлигини ривожлантириш;

4) тайёр материал асосида эмас, балки ўз ишларини текшириш, камчилик ва ютуқларини ҳисобга олган ҳолда ўз-ўзини баҳолаш;

5) табақалаштирилган (дифференциал) топшириқлар орқали ўқувчининг билим савиясини ошириш;

6) ўқув жараёнини ташкил қилишда ўқувчиларнинг қобилияти, индивидуал ва психологик хусусиятларига ёндашиш: кўриш, эшитиш, ҳис этиш, таққослаш, фикр юритиш, якун чиқариш, таққослаш, фанга нисбатан қизиқувчанлик билан муносабатда бўлиш, инсонийлик, ватанпарварлик, меҳрибонлик, дўстлик, гуруҳ билан ҳамкорликда ишлаш, дўстлари билан ижобий муносабатда бўлиш.

4. Бу борада ўқувчиларнинг саводини замон талабига мос ҳолда ривожлантириш “Тил ва адабиёт” бўлими, “Савод ўргатиш” даври орқали амалга оширилиб, “Алифбе“, “Савод таълими” дарсликлари асосида интеграллашган мазмунда ташкил қилинади.

5. “Савод ўргатиш” даврининг асосий мақсад ва вазифалари. Бу даврда ўқувчиларнинг ҳарф, товуш, бўғин, сўз ва гап ҳақидаги тушунчаларини шакллантириш, хат-савод ўргатишда дастлаб, ҳар боланинг товушни тўғри талаффуз этишини, уларни бир-биридан фарқлаши, ўрганишини таъминлаши зарур.

6. Дастур мазмуни фақат ўқувчининг билимига эмас, балки “Савод ўргатиш” таълимининг фаолият компонентига, амалий, ижодий ва мустақил фаолият усулларига таянган ҳолда фанга нисбатан қизиқувчанлигини уйғотиш ва ошириш (мотивация) амалга оширилади.

7. “Савод ўргатиш” фани таълимий дастурида 1-синф ўқув-тарбия жараёни олдига қўйилган ижтимоий талабларга асосланган ҳолда ўқувчилар эгаллашлари лозим бўлган билимлар, кўникмалар, малакаларга қўйиладиган талабларни белгилаб беради. Маълумки, 1-синфга келган болаларга хат-савод ўргатишда дастлаб, ҳар боланинг товушни тўғри талаффуз этишини, уларни бир-биридан фарқлашга ўрганишини таъминлаши зарур.

8.“Савод ўргатиш” фани мазмуни 3 босқичли жараён орқали амалга оширилади: алифбегача бўлган давр, алифбе даври, алифбедан кейинги давр:

1) алифбегача бўлган даврнинг вазифалари: болалар камолотининг ҳал қилувчи босқичи, яъни саводхонлик даражаси амалга оширилади, ўқиш ва ёзишга ўргатиш, мантиқий тафаккур этишга, маънавий-маърифий ҳамда маданий хулқ-атвор малакаларини шакллантириш, луғат бойлигини кенгайтириш;

2) алифбе даври вазифалари: ўзбек алифбосидаги ҳарфлар (босма ва ёзма шакллари, бош ва кичик ҳарфлар) билан таништириш, ҳарфдан бўғин, бўғиндан сўз, сўздан гап тузиб ўқиш ва ёзишга тайёрлаш, оғзаки боғланишли нутқини ўстириш, нутқ маданияти устида ишлаш, сўз бойлигини ошириш ва нутқини ривожлантириш, ўқиш малакаси билан тўғри ёзиш кўникмасини шакллантириш;

3) алифбедан кейинги давр вазифалари: ўқиш (сўз ва гапни ифодали, тўғри, тушуниб) ва ёзиш (хатосиз, саводли, тоза, каллиграфия қоидаларига амал қилиш) малакаларини шакллантириш, тил бирликлари ҳақида тушунча ҳосил қилиш, матнларни таҳлил қилиш, луғат бойлиги ва боғланишли нутқ устида ишлай олиши, мулоқот жараёнида эркин она тилидан фойдаланган ҳолда ўз фикрини билдириши.

9. Ўқув-тарбия жараёнини ташкил қилиш борасида қуйидаги тамойилларга амал қилинади:

1) ёш хусусиятларини ҳисобга олиш;

2) оддийдан мураккабга қараб бориш;

3) кетма-кетлиликка амал қилиш;

4) фанлараро боғланиш;

5) шахсий йуналтирилганлик.

10. "Савод таълими" фани ҳафтасига 7 соатдан, жами 231 соатни ташкил қилиб, 3 босқичли жараён орқали амалга оширилади:

1) алифбегача бўлган давр – 21 соат;

2) алифбе даври – 91 соат;

3) алифбедан кейинги давр – 119 соат.

11. Фанлараро боғланиш "Савод таълими" фанининг мазмуни савод ўргатиш жараёни учун мустаҳкам замин яратади. Савод ўргатиш даври тарбия тизимидаги энг масъулиятли, яъни болалар камолотининг ҳал қилувчи босқичи – саводхонлик даражаси амалга оширилади, шунинг учун болаларни ўқиш ва ёзишга ўргатиш, мантиқий тафаккур, маънавий ва маданий хулқ-атвор малакаларини шакллантиришда қуйидаги фанлар билан боғланган;

12. "Дунётаниш":

1) одам, табиат, жамият ҳақидаги билимларини кенгайтириш, инсон ва табиат ўртасидаги ўзаро боғланишни тушунтириш орқали ўқувчиларнинг қизиқувчанлигини орттириш;

2) теварак-атроф билан таништириш, табиатдаги ўзгаришлар билан воқеа-ҳодисалар ҳамда кузатишлари асосида луғат бойлигини кенгайтириш, оғзаки ва ёзма нутқини ривожлантириш;

3) табиатни тасвирлаш, нарсаларни баҳолаш ва изоҳлаш каби билимларини шакллантириш.

13. "Тасвирий санъат":

1) эстетик тарбия бериш;

2) берилган расмлар асосида гап тузиши ва ўз фикрини баён этиш орқали сўз бойлигини орттириш;

3) расм чизиш орқали қўл моторикасини ривожлантириб, ёзиш кўникма, малакаларини орттириш.

14. "Меҳнат таълими":

1) меҳнат тарбияси орқали дўстлик, ўртоқлик, ҳамжиҳат бўлиб фаолият кўрсатиш;

2) жамоа бўлиб ўқиш, меҳнат қилиш, ҳар бир бола жамоанинг муносиб аъзоси эканлиги, ҳамда бурч ва масъулият ҳақидаги тушунчалар сингдириш;

3) касб-ҳунарга оид берилган матн, шеър, халқ оғзаки ижоди орқали ахлоқий сифатларни шакллантириш ва ривожлантириш.

15. "Мусиқа":

1) эртак, афсоналарни ўқиш давомида уларнинг мазмунига мос мусиқий асарларни эшиттириш;

2) ўқувчиларни баъзи товушларни тўғри талаффуз қилишга ўргатиш мақсадида болалар қўшиқларини тинглатиш ва куйлатиш.

16. «Жисмоний тарбия»:

1) тана тузилишининг тўғри ривожланиши учун машқлар бажариш;

2) дам олиш дақиқаларини ўтказиш;

3) турли ҳаракатли ўйинлардан фойдаланиш.

2. 1-синф учун ўқув фанининг билим мазмуни

17. 1-синф. Жами - 231 соат (ҳафтасига 7 соатдан):

1) алифбегача бўлган давр – 14 соат. Савод ўргатишнинг тайёргарлик даври болаларнинг кўриш, эшитиш, идрок этиш, хотирлаш каби фаолиятларини ривожлантиради. Шунингдек, бу даврда болалар мактабда фаолият кўрсатишга ўргатилади ва ўз-ўзини бошқара олишга одатлантирилади. Тайёргарлик даврида синф жамоасини ташкил этиш, уларда дўстлик ва ўртоқликни қадрлаш, синф ва мактабда ўзини яхши тутиш, одоб-ахлоқ қоидаларга амал қилиш, энг муҳими болаларда дастлабки ўқишни ўрганишга ҳавас уйғотишдир;

2) бу даврда қуйидаги бўлимлар юзасидан ишлар амалга оширилади. Асосий нутқ бирлиги. Нутқ. Оғзаки нутқ. Нутқнинг аҳамияти. Сўз. Гап. Гапни сўзларга ажратиш. Бўғин, урғу. Товуш, ҳарф;

3) нутқ фаолияти турлари: Эшитиш, Сўзлаш, Ўқишга тайёрлаш, Ёзувга тайёрлаш;

4) хат-саводга ўргатиш даври Алифбегача бўлган давр жараёнида гап, сўз, бўғин, товуш, ҳарф ҳақида тушунча бериш. Дарсликда берилган махсус шартли белгилар асосида гап тузиш, шартли белгилар асосида сўзларни топиш, бўғин ва товушларни ажратиш, расмлар орқали нутқни ўстириш;

5) ёзувга тайёргарлик даври. Ёзувга тайёргарлик даврида болалар ёзишга руҳан тайёрланади. Ўқув қуроллари билан таништириш, дафтар чизиқлари ва уларнинг оралиқлари ҳақида тушунча, қўл мускулларини ҳаракатлантириш, ҳавода ёзишга ўргатиш, кўриш, чамалаш, таққослаш, хотира, диққат, ирода каби психологик жараёнларни тарбиялаш, дафтарни ушлаш ҳолатини тушунтириш ва ҳарфларни тўғри жойлаштириш, тўғри, илмоқли ва тўлқинли чизиқлар чизиш.

18. Алифбе даври – 98 соат:

1) алифбе даврининг асосий вазифаси болаларнинг оғзаки нутқини ўстириш, товуш талаффузини яхшилаш, ўзбек тили алифбосидаги ҳарфий ва имловий белгиларни ўргатишдан иборатдир. Савод ўргатишда таҳлил – таркиб асосида товуш усулида иш олиб борилади. Алифбе даврида товуш-ҳарфларни ўргатишда алфавит тартибида эмас, балки товушлар талаффузининг осон-қийинлиги ҳамда бўғин ва сўзларнинг соддалиги, ҳарф шаклининг қулайлиги ҳисобга олинади;

2) алифбо китобида берилган расмларда тасвирланган воқеаларни мазмунан аниқ, тўғри ва ифодали сўзлаб бериш ва бунда тасвирий воситалардан унумли фойдаланиш малакалари ҳосил қилинади. Бу жараён амалий машғулотлар орқали рўёбга чиқарилади. Гап, сўз, бўғин, товуш ҳақида тушунча берилади, унли ва ундош товушларнинг талаффузи юзасидан машқ қилиб, бир-биридан фарқлаш, унли, лабланмаган унлилар И, Е, А, лабланган

унлилар О, У, Ў билан таништириш, жарангли ва жарангсиз товушлар, кесма ҳарфлар билан ишлаш, сўзларни тўғри ёзиш ва ҳуснихатга риоя қилиш, гапни бош ҳарф билан бошлаш, тиниш белгилари ҳақида тушунча бериш, бўғин тузиш, бўғинлардан сўзлар тузиш, сўзлардан гаплар тузиш ва қўшиб ўқиш, сўзлардан кичик матн тузиш, ҳарфларнинг кичик ва катта шакли билан таништириб борилади, ўқувчиларда талаффуз қоидаларига риоя қилган ҳолда онгли ва ифодали ўқиш малакаси шакллантирилади, сўз устида ишлаш, сўз бойлигини ошириш ва нутқни ривожлантириш, нарса-буюмнинг номи, ҳаракати, белгисига қараб сўзларни ажратиш, қарама-қарши маъноли ва маънодош сўзларни фарқлаш, унли товушларнинг бўғин ҳосил қилиши, кетма-кет келган бир хил ундошли сўзлар, айтиш ва ёзилишида фарқ қиладиган ҳарфларни ажратиш ва ёзилишига эътибор бериш, ўзбек тилида урғунинг охирги бўғинга тушиши, гапнинг тугалланган мазмунга эга бўлиши, гап охирида нуқта қўйилиши, таянч сўзлар орқали гаплар тузиш, матн, гап ва матн устида ишлаш, матнга сарлавҳа қўйиш, матндаги мураккаб жумлаларни бўғинга бўлиб сўзма-сўз ўқиш, матнлар асосида диалог тузиш, ўқилганлар асосида саволларга жавоб бериш, қайта ҳикоя қилиш, расм асосида ҳикоя тузиш, эртакларни ўқиш, эшитиш, асарлар юзасидан берилган саволларга жавоб бериш. Ёзув зишга қўйилган талабларни ўзлаштириш (гавдани тўғри тутиш, тўғри ўтириш, дафтарни тўғри қўйиш, қаламни тўғри ушлаш), бармоқ майда пайларини ривожлантириб бориш, дафтар бетидан тўғри фойдаланиш: сатр чизиғи билан катта йўлни ажрата олиш, ҳарфларни сатр чизиғига тўғри жойлаштириб ёзиш, сўзларни тўғри ёзиш ва ҳуснихатга риоя қилиш, гапни бош ҳарф билан бошлаш, тиниш белгилари (нуқта, вергул, сўроқ) ҳақида тушунча бериш, сўз ва бўғин жадвалларини тузиш, босма шаклда берилган гапларни ёзма шаклда кўчириш. Айтиб туриш орқали ёзишга ўргатиш.

19. Алифбедан кейинги давр – 119 соат:

1) матнларни таҳлил қилишда луғат бойлиги ва боғланишли нутқлар устида ишлаш: ўқиганни сўзлаш, матн мазмунига кўра саволлар қўйиш, матнга ижодий ёндашиш, ўзгартириш; қўшимча қилиш, сўзларнинг ифодалилигига эътибор бериш, диалог, матнларни бўлакларга бўлиб ўқиш;

2) ёзув асосий тил бирлиги ҳақида тушунчага эга бўлиш (товуш, ҳарф, сўз, бўғин, гап, матн). Унли ва ундош ҳарфлар. Урғу. Ундош ҳарфлар ва товушлар. Жуфт, жарангли, жарангсиз ундош товушлар. Нарса-буюмларнинг номини, ҳаракатини, белгисини, сонини билиш;

3) орфографик қоидаларига амал қилган ҳолда ёзиш, юмшатиш ва айириш белгисини тўғри қўллаш, қўшимчаларни тўғри ишлатишни ўргатиш малакаси шакллантирилади, тиниш белгиларининг тўғри қўлланилиши ўргатилади;

4) тил ва нутқ. Тил ва нутқ ҳақида умумий маълумот бериш. Тил одамларнинг ўзаро алоқа воситаси эканлиги.

20. Товуш ва ҳарф унли ва ундош ҳарфлар, унли товушлар бўғин ҳосил қилиши, ундош товушларнинг жарангли ва жарангсиз бўлиши, уларнинг имлоси (б-п, д-т, ш-ж, ва ҳ.о.), унли ҳарфларнинг талаффузи ва имлоси, рус тилидан кирган сўзлардаги о (ў) ҳарфининг имлоси, э товуши сўз бошида, ўртасида ва охирида келганда ўқилиши ва ёзилиши, икки товушдан иборат е, ё,

ю, я ҳарфларининг талаффузи ва имлоси, нуқталар ўрнига унли ҳарфларни тўғри қўйиб ўқиш ва ёзиш, кетма-кет келган ундошларни бўғинга ажратиб ёзиш.

21. алфавит. Алфавитдаги ҳарфлар ва уларнинг маълум тартиб билан жойлашиши, алфавитни ёддан билиш (босма ва ёзма шаклини ажратиш), бўғин. Сўзларни бўғинга ажрата олиш, унлиларнинг бўғин ҳосил қилиши, сўзларнинг сатрдан-сатрга кўчирилиши, ёлғиз ҳарфнинг сатр охирида қолдирилмаслиги ёки иккинчи сатрга кўчирилмаслиги.

35. Бош ҳарф билан ёзиладиган сўзлар:

1) гап ҳақида тушунча. Гапларнинг мазмунига кўра турлари;

2) гапнинг бошидаги сўзни бош ҳарф билан ёзилиши;

3) ёзувда ган охирига нуқта (.), сўроқ (?) ва ундов (!) белгиларини қўйиш;

4) ёзувда товушлар ҳарфлар билан ифодаланиши.

36. Сўз.

1) сўзларнинг нарса-буюм номи, ҳаракати, ранги, мазаси, шакли, сони каби хусусиятларини ифодалаш;

2) сўзларга тўғри савол қўйиш (ким?, нима?, кимлар?, нималар?, нима қилди?, нима қиляпти?, нима қилмоқчи?, қандай?, қанақа?, қанча?, неча?, нечанчи?);

3) Нутқ ўстириш учун ҳикматлар, мақоллар, тез айтишлар, топишмоқлар, эртаклар.

3. Ўқувчиларнинг тайёргарлик даражасига қўйиладиган талаблар

37. Фанни ўқитишдан кутиладиган натижалар билиши зарур:

1) ҳарф ва товушларни фарқлай билишни (унли ва ундош, жарангли ва жарангсиз), ҳарфларнинг классификацияси ва уларни фонетик таҳлил қила олишни;

2) сўздаги товушлар сонини билади, унли ва ундош товушларни ранглар орқали (кўк – ундош, қизил – унли) ажрата олишни;

3) тилнинг (оғзаки ва ёзма нутқнинг) асосий бирликлари ҳақида содда тушунчаларни: нутқ–гап–сўз, бўғин–товуш–ҳарф ҳақида содда тушунчани;

4) ўзбек алифбосидаги барча товушлар ва ҳарфларни;

5) ҳарфларни (босма ва ёзма турларини, бош ҳарф ва кичик ҳарфни) фарқлашни;

6) бош ҳарф билан ёзиладиган сўзларни (кишиларнинг исми-фамилияси, шаҳар, қишлоқ, дарё, кўл, кўча номлари, ҳайвонларга қўйиладиган номлар);

7) матндаги берилган таянч сўзлар, расмлар орқали гаплар тузишни;

8) сўз ва бўғинларни тўғри тузиш ва ёзишни: та-да, ча-жа, ша-са, фа-па, па-ка, ва-фа, ба-па;

9) сатрдан-сатрга кўчиришга бўладиган ҳолларни;

10) гапнинг бош ҳарф билан ёзилишини;

11) гап охирида қўйиладиган тиниш белгиларини;

12) гапнинг, сўзнинг, бўғиннинг, унли ва ундош товушларининг график белгиланишини;

13) а ва о, у ва ў, и ва й, х ва ҳ товушлари ва ҳарфлари ҳамда уларнинг имлосини;

14) икки товушни билдирадиган ҳарфлар (й, ё, я, ю) қатнашган сўзларни тўғри ёза олишни;

15) сўзни, гапни, матнни тинглашни, сўзнинг маъносини, гап ва матннинг мазмунини тушунади;

16) сўздаги товушларни тўғри эшитиш ва фарқлашни, уларни тўғри талаффуз қилишни;

17) берилган саволни диққат билан тинглай олишни ва унга тўғри жавоб беришни;

18) эшитганини ёки ўқиганини тушуниши ва мазмунини айтиб бериш;

19) нутқ маданиятида қўлланиладиган сўзларни (саломлашиш, хайрлашиш, кечирим сўраш) қўллай олишни;

20) матн юзасидан савол беришни ва саволларга жавоб беришни;

21) ўқилган матн мазмунини таҳлил қилишни;

22) суҳбат, диалог, дидактик ўйинларда иштирок этишни;

23) 1-2 куплет (4 сатрдан иборат) кичик шеърни, топишмоқ, тез айтишларни ёддан айтишни.

38. Ўзлаштириши керак:

39. Ўқиши бўйича:

1) кичик ҳажмдаги матнларни тушуниб, ифодали ўқишни;

2) овоз чиқариб ва ичида ўқишни;

3) сўзларни бўғинлаб ўқишни, йил сўнгида равон ўқишни;

4) сўзларни равон ва тушуниб ўқишни (ўқув йилининг охирида минутига 30-40 сўздан);

5) овоз оҳанги ва ўқиш мазмунини сақлаган ҳолда гапларни (матнни) ифодали ўқишни;

6) ўқиш тезлигини йил охирига қадар орттириб, тез ва тушуниб ўқишни;

7) матн мазмуни бўйича саволларга жавоб беришни, мазмунини сўзлашни;

8) мавзу бўйича уч-беш гапдан иборат матн тузишни.

40. Ёзиши бўйича:

1) товушларни ҳарфлар билан тўғри белгилашни;

2) ўзбек алифбосидаги барча ҳарфларни (босма ва ёзма, бош ҳарфлар ва кичик ҳарфлар) ҳуснихат нормасига мос ёзишни, уларни сўз ичида бир-бирига тўғри улашни;

3) ёзма ва босма турда берилган матнларни (10-15 гапдан ортиқ бўлмаган), гапларни (3-4 сўздан иборат), сўзларни (10 сўздан ортиқ бўлмаган) тўғри кўчириб ёзишни;

4) гапни тўғри ёзишни (гапни бош ҳарф билан ёзиш ва гап охирида мос тиниш белгисини қўйиш);

5) сўзларни (5-6 сўз) ва гапларни (2-3 гап) эшитиб ёзишни;

6) ёзиш давомида баъзи орфографик қоидаларни (сўзларни бўғинга кўчириш; кишиларнинг исми, фамилияси, шаҳар, қишлоқ, дарё, кўл, кўча номлари, ҳайвонларга қўйиладиган номларни бош ҳарф билан ёзиш) қўллашни.

41. Шахсий натижалар кўрсатиши керак:

1) Қозоғистон Республикасининг давлат рамзларига бўлган (герб, байроқ, мадҳия) ҳурматида, давлат мадҳиясини билишда;

2) ватанга бўлган муҳаббатида, она ернинг табиатини сақлашга ва ҳимоя қилишга бўлган интилишида;

3) жамоа бўлиб ўқиш, меҳнат қилиш, ҳар бир бола жамоанинг муносиб аъзоси эканлиги, ҳамда бурч ва масъулиятни ҳис этишида;

4) меҳнат ва ўқишга бўлган масъулиятни сақлашида, катталарни ҳурмат қилиб, кичикларга нисбатан ғамхўр бўлишида.

42. Изчил-фаолият натижалари:

1) товушлар ва ҳарфлар тизими, товушларнинг (унли, ундош, жарангли, жарангсиз) турларини ўзлаштирганлигида;

2) бўғин, сўз, гапни билишда;

3) бўғиндан сўз, сўздан гаплар туза олишда;

4) сўзларнинг маълум бир маънони билдиришини ва маълум бир вазифани (нарсанинг номини, ҳаракатини, ранг-тусини, мазасини, ҳиди каби белгиларини билдиришини) бажаришини билишида;

5) гапнинг бош ҳарф билан бошланиб, охрига тиниш белгисини қўя билишида;

6) бош ҳарф билан ёзиладиган сўзлар, бўғин кўчириш ва х, к тўғрисида олган содда тушунчаларни ўқиш ва ёзиш давомида тўғри фойдалана олишида ҳамда сўзларни товуш-бўғин бўйича содда таҳлил қила олишида;

7) ўқиган турли ахборотларни тўғри қабул қилишида ва тўғри тушинишида, зарур ҳолларда ёдига тушириб, қўллай олишида;

8) равон, тушуниб ва ифодали ўқиш кўникмасида;

9) нутқ маданиятига риоя қилган ҳолда суҳбатда бўлишида;

10) тўғри, хатосиз, саводли ҳамда чиройли ёза билишида;

11) оғзаки ва ёзма нутқнинг ривожланишида, фикрини аниқ, тушунарли, тўлиқ еткиза олишида;

12) ижодий ишларга қизиқувчанлигида, таҳлил қилиш, умумлаштириш, хулоса ясай олишида.

Приложение 17
к приказу Министра образования
и науки Республики Казахстан
от 8 апреля 2016 года № 266

Приложение 191
к приказу Министра образования
и науки Республики Казахстан
от 3 апреля 2013 года №115

**Типовая учебная программа по предмету «Обучение грамоте»
для 1 класса уровня начального образования
(с таджикским языком обучения)**

1. Мактаби эзоҳӣ

1. Мувофиқи стандарти умумитаълимии давлатӣ, ки бо қарори тасдиқшудаи Ҷумҳурии Қазоқистон аз 23 августи соли 2012 №1080, барномаи музкур дар асоси принсипҳои инкишоф ва таълиму тарбия, давомоти муттасилӣ сохта шудааст.

2. Алифбо (саводомӯзӣ) дар таълими ибтидои заминаи муҳимтарини ташаккули шахсият ва таҳкурсии устувори минбаъдаи омӯзиш буда, ҳамчун баёнгари самти дастовардҳои мактабиёни хурдсол дар фаолияти ояндаи онҳо нақши муҳим мебозад. Хурдсолон дар ин давра на танҳо хондан, навиштан балки бо ҳодисаҳои муҳиту атроф шинос мешаванд ва шавқу ҳаваси онҳо ба мактаб, таълим, муаллим ва китоб ҳамчун яке аз сарчашмаи маърифат меафзоянд.

3. Мақсад:

1) дар давраи таълими алифбо хурдсолон бо овозҳои нутқ, таҳлили овозии калима;

2) овозҳои садонок ва ҳамсадо; таълими дурусти талаффузи овозҳо; нақшаи калима ҳиҷо ва ҷумлаҳо шинос мешаванд.

4. Ба қоидаҳои дуруст нишастан ва дуруст навиштан риоя карданро меомӯзанд. Хондану навиштанро ёд мегиранд. Дар давраи тайёрӣ – ташкил кардани ҷамоаи синф, дар онҳо мустаҳкам кардани муносибати дӯстӣ. Худдорӣ дар синф ва мактаб. Риоя намудан ба одобу ахлоқ. Тайёрӣ ба давраи навиштан: хонандагон ба навиштан руҳан тайёр кардан, шиносоӣ бо ашёҳои хониш, омӯзиши навиштан дар ҳаво, тарбияи психологӣ ба монанди дидан, тахмин кардан, муқоиса кардан, нигоҳ доштан дар хотир, диққат ва ирода, кашидани хатҳои рост, каҷ ва мавҷнок:

5. Вазифаҳои асосии омӯзиши Алифбо: ба бачагон хондан ва навиштанро ёд додан, барои бо муваффақият аз худ кунонидани имло шароити заруриро ба вуҷуд овардан, дар просесси мушоҳидаҳо ва экскурсияҳо кӯшиш кардан лозим, ки, бачаҳо аз муҳити воқеӣ ҳар чӣ бештар маълумот гиранд, чунки боиси, бой

гардонидани захираҳои луғавии онҳо мегардад, хониш бо тарзи таҳлилу таркибӣ овозӣ ёд дода мешавад, дар маркази диққати омӯзгорон бояд инҳо бошанд, инкишоф додани нутқи овозӣ ва талаффузи адабӣ дар кӯдакон, омӯзондани тарзи дуруст ва бошуурона хондани калимаҳо, ҳиҷо ба ҳиҷо хондани калимаҳо, тасаввуроти шогирдонро оид ба табиати ватани худ, оид ба зиндагӣ ва меҳнати мардуми ватани худ аниқтар ва васеътар гардонидан, инкишофи нутқи даҳонии хонандагон, дуруст талаффуз кардани овоз, дар вақти сайру гашт бой гардондани, захираи луғавии онҳо.

6. Фанни «Саводомӯзӣ» (хондан, навиштан) ҳамагӣ – 231 соат, дар як ҳафта 7 соат омӯзонда мешавад:

1) давраи тайёрӣ –14 соат;

2) давраи «Алифбо» – 98 соат;

3) давраи баъди «Алифбо» –119 соат.

7. Алоқаи байни фанҳо:

1) қазақ тілі. Омӯзиши калимаҳо бо забони қазоқӣ. Тарзи навишти ҳарфҳо, мустақилона фикр карданро омӯзондан. Инкишофи нутқ, бой гардонидани таркиби луғавии нутқ, Фарқи байни ҳарфҳо ва имлои онҳо;

2) шиносоӣ бо муҳит. Талабагонро бо муҳити атроф шинос карда истода нутқи даҳонӣ ва хаттии онҳоро инкишоф додан. Маданияти нутқи хонандагонро ташаккул додан. Алоқамандии инсон бо табиати зинда. Аз рӯи расмҳо ташкил кардани сӯҳбат;

3) мусиқа. Инкишоф додани нутқи даҳонии хонандагон дар асоси корҳои эҷодии мусиқа. Бо оҳанг хондани шеър;

4) санъати тасвирӣ. Хангоми кор бо суратҳо таркиби луғавии хонандагонро бой гардонидан. Аз рӯи расмҳо фикрҳо ва ҳиссиёти худро баён кардан. Дуруст доштани қаламро омӯзондан ва сӯҳбат дар бораи рангҳо. Тарбияи эстетикӣ;

5) тарбияи ҷисмонӣ. Ңангоми дарс истифода бурдани дақиқаҳои варзиши ҷисмонӣ, ташкил намудани бозиҳои серҳаракат. Инкишофи нутқи даҳонӣ дар дақиқаи дамгирӣ;

6) меҳнат. Хангоми меҳнат кардан ангуштҳои нозуки хонандагонро мустаҳкам намудан. Инкишоф додани нутқи даҳонии эҷодии хонандагон. Бехатарӣ ҳангоми дарс.

2. Мазмуни асосии фанни таълим синфи 1

8. Синфи 1. Ҳамагӣ – 231 (дар як ҳафта 7 соат).

9. Давраи тайёрӣ (14 соат):

1) шунидан. Дар вақти суханронӣ ва супоришдодани муаллим (ё ҳамсинфонаш) бо диққат шунида тавонистан. Дар рафти шунидан маълумотро дуруст қабул карда истода, мувофиқи он ҷавоб додан;

2) сухан рондан. Ҳангоми суханронӣ овозҳоро аниқ ва дуруст талаффуз кардан лозим. Маънои калимаҳоро дуруст фаҳмида, истифода бурдан, вобаста ба вазифаи хониш (расмкашӣ, нақлкунӣ, фикррони) нутқи монологиро инкишоф дода, дар ҷои лозимӣ дар бораи падар-модар, хона, дӯстонаш нақл

кардан. Ҳодисаҳои гуногуни мактаб ва ҳаётро бо маданияти суханронӣ (саломдиҳӣ, хайрухӯшкунӣ, бахшишпурсӣ) ба низом даровардан;

3) хондан. Тасаввуроти аввалин дар бораи суханронӣ, калима ва ҷумла мебошад. Дар рафти хондан матн аз ҷумла, ҷумла аз калима, калима аз ҳиҷоҳо ва ҳарфҳо иборат буданро фаҳмонидан;

4) маълумоти аввалин дар бораи ҳиҷо. Муайян кардани намудҳои ҳиҷо, ба ҳиҷо ҷудо кардани калима, шумораи ҳиҷоҳо дар калима;

5) маълумот дар бораи овоз ва ҳарф. Ҳиҷоҳо аз ҳарфҳо иборат буданро фаҳмондан, овозҳои ҷарангдор ва беҷарангро фарқ кунондан. Дар вақти овозбарорӣ иштирок намудани аъзоёни нутқбаёнкуниро фаҳмондан, овозҳои садонок ва ҳамсадоро ба гурӯҳҳо ҷудо кардан;

6) навиштан. Тайёрӣ ба машқҳои хаттӣ: дар рӯи хатҳо зер карда шаклҳои ҳархела, ифодаҳо, хатҳоро тасвир кардан, қаламро аз хат ҷудо накарда навиштан. Ба талабҳои санитарӣ-гигиенӣ риоя кардан (дуруст нишастан, дар рӯи парта дафтарро дуруст ҷойгир кардан, қаламро дуруст доштан);

7) инкишофи нутқ. Захираи луғавиро бой кардан: аз рӯи расм ба саволҳои кӣ? чӣ? киҳо? чиҳо? чӣ кор кард? барои чӣ? ва ғайраҳо ҷавоб дода, номи ашёро гуфтан, хосияти он ва ҳаракати онро фаҳмонида, маънои калимаро дониста, аз рӯи суратҳои сюжетдор ҳикоя кардан. Аз ёд кунонидани шеърҳо, чистонҳо, зарбулмасалҳо.

10. Давраи Алифбо (98 соат):

1) овоз. Ҳарф. Ҳарф – ишораи овоз. Ҳарфҳои калон ва хурд. Шинос кардан бо алифбои забони тоҷикӣ. Ҳарфҳо ва овозҳо бо тартиби зерин: о, а, л, н, м, р, ш, х; ӯ, у, з, с, и, к, в, д; п, т, г, б, е, ф, ғ, қ, ч; ҷ, э, ӣ, ҳ, й, ё, я, ю, ж, ъ омӯзонда, ишораи онҳо шинос кардан;

3) ҷудо кардани овоз ва ҳарфҳо. Аҳамият додан ба талаффузи ҳарфҳо;

4) маълумот дар бораи овоз ва ҳарф. Ҳиҷоҳо аз ҳарфҳо иборат буданро фаҳмондан, овозҳои ҷарангдор ва беҷарангро фарқ кунондан. Дар вақти овозбарорӣ иштирок намудани аъзоёни гуфтугӯиро фаҳмондан,овозҳои садонок ва ҳамсадоро ба гурӯҳҳо ҷудо кардан;

5) ҳиҷо. Ҷудо кардани овозҳо ба ҳиҷоҳо. Таркиби калима дар ҳиҷо;

6) калима ва ҷумла. Маънои ҷумла. Сохтани ҷумла аз калимаҳо. Дар охири ҷумла гузоштани аломати китобат: нуқта, савол, хитоб;

7) хондан. Бо овоз хондан. Калимаро ба ҳиҷоҳо ҷудо карда, наканда хондан. Маънои калимаро дар ёд дошта, дуруст хондан. Фикри ифодашудаи ҷумларо бо овоз баён карда тавонистан. Тез хонданро ривоҷ додан. Хомӯшона хондан (ривоҷ додани бо «бо чашм хондан»). Маънои матни хондашударо дуруст баён кардан ва ба саволҳо ҷавоб додан;

8) навиштан. Қоидаҳои навиштанро иҷро намудан (танаро дуруст доштан, дуруст нишастан, дуруст доштани қалам, дафтарро дуруст ҷойгир кардан);

9) рӯи дафтарро дуруст пур намудан,намудҳои дафтарро фарқ карда тавонистан, ҳарфҳоро ба хатҳои дафтар қатор, дуруст ҷойгир кардан. Элементҳои ҳарфҳоро дуруст навиштан, дуруст пайваст кардан ва ҷудо-ҷудо навиштани калимаҳоро машқ кардан;

10) навиштани ҳарфҳои калон ва хурдро аз худ кунондан, матнҳои хурдро дуруст рӯйбардор карданро инкишоф додан;

11) инкишофи нутқ. Овозҳо ва ҳамсадоҳои ҷуфт: к-г, с-з, т-д, у-ӯ, и-ӣ, б-п, ж-ш ва монанди онҳоро дуруст талаффуз кардан. Калимаҳои забони русиро дар вақти хондан дуруст талаффуз намудан. Барои дуруст ифода кардани фикри худ онҳоро дуруст истифода бурдан. Аз рӯи расмҳо тартиб додани ҷумлаҳо ва ҳикоячаҳо. Аз рӯи тамошои кардашуда ва намунаи додашуда сохтани ҳикоячаҳо ва нақл кардани он. Пурра ба саволҳо ҷавоб доданро ёд додан. Омӯзонидани тартиб додани чистонҳо, ҳикоячаҳо, тезгӯякҳо.

11. Давраи баъди алифбо (119 соат):

1) хондан. Хондани ҳикоячаҳои майда дар мавзӯи Ватан, забони модарӣ, диёр, табиат, оила, меҳнат ва ҳоказо. Маълумотҳо дар бораи жанрҳои бадеӣ (шеърҳо, ҳикояҳо, афсонаҳо, чистонҳо, зарбулмасалҳо ва ғайра);

2) дар нақлҳои хондашуда ҳис кардани зебогӣ, хоксорӣ, инсонӣ. Инкишоф додани қобилияти азхудкунӣ. Бо маҳорат иҷро кардани ролҳои хурд;

3) баёнҳои хурде, ки барои хондан тавсия карда мешаванд: Оқибати бадӣ. Дар айёми кӯдакӣ. Сулҳ. Ҳашар. Паррандаҳо, биёед! Духтари хона. Модари меҳрубони ман. Дастони модар;

4) навиштан. Қоидаҳои навиштанро иҷро намудан (танаро дуруст доштан, дуруст нишастан, дуруст доштани қалам, дафтарро дуруст ҷойгир кардан;

5) элементҳои ҳарфҳоро дуруст навиштан, дуруст пайваст кардан ва ҷудо-ҷудо навиштани калимаҳоро машқ кардан. Ҷумлаҳоро дуруст рӯйбардор карданро инкишоф додан. Хушрӯ, покиза, бехато ва босаводона навиштанро ривоҷ додан;

6) инкишофи нутқ. Бой гардонидани захираи луғавӣ, истифода бурдани калимаҳои нав дар ҷойҳои гуногун, ёд гирифтани тартиб додани ҷумлаҳо. Инкишоф додани намуди диалогии суханронӣ;

7) ҳангоми нақл фикри худро баён кардан, исбот кардан, савол гузоштанро ташаккул додан. Инкишоф додани намуди монологии суханронӣ. Ривоҷ додани фикри мустақилона;

8) дар он нақл кардани ҳодисаҳои дидаи худ, ба он мавзӯъ гузорӣ, ба нақша гирифтан, ба саволҳо ҷавоб додан, ҳикоячаҳои майда тартиб додан;

9) ҳодисаҳои гуногуни мактаб ва ҳаётро бо маданияти суханронӣ (саломдиҳӣ, хайрухӯшкунӣ, бахшишпурсӣ) ба низом даровардан.

12. Грамматика, имло:

1) овоз ва ҳарфҳо. Мустаҳкамкунии дониш доир ба овоз ва ҳарфҳои забони тоҷикӣ. Донистани алифбои забони тоҷикӣ, фарқ кардани овоз ва ҳарфҳо;

2) инкишоф додан ва мустаҳкам кардани дониш доир ба ҳарфҳо ва овозҳои садонок ва ҳамсадо. Фарқи онҳо аз якдигар;

3) имлои ҳарфҳои «и» ва «ӣ»;

4) имлои ҳарфҳои «у» ва «ӯ»;

5) имлои ҳарфҳои е, ё, ю, я, й;

6) ҳиҷо. Маълумот дар бораи ҳиҷо. Аз сатр ба сатр гузаронидани ҳиссаи калима;

7) калима. Мустаҳкамкунӣ ва инкишофи нутқ дар бораи калима. Калима ва вазифаи он. Калимаҳое, ки ба саволҳои кӣ? чӣ? ҷавоб мешаванд. Калимаҳое, ки ба саволҳои киҳо?, чиҳо? ҷавоб мешаванд;

8) калимаҳое, ки бо ҳарфи калон нависта мешаванд;

9) ном ва насаби одамон, номҳои шаҳрҳо, қишлоқҳо, дарёҳо, кӯҳҳо, кӯлҳо ва лақаби ҳайвонҳо;

10) калимаҳое, ки ба саволҳои чӣ кор кард? чӣ шуд? Ҷавоб мешаванд. Калимаҳое, ки ба саволҳои чӣ хел? кадом? ҷавоб мешаванд;

11) калима ва ҷумла. Инкишоф ва мустаҳкам кардани дониш доир ба ҷумла ва калима. Ҳарфи калон дар аввали ҷумла. Аломати китобат дар охири ҷумла. Такрори маводи дониш.

3. Талаботи асосӣ ба дараҷаи донишомӯзии хонандагон

13. Натиҷаҳои фаннӣ. Хонандагони синфи 1 дар охири сол бояд донанд:

1) фарқ карда тавонистани ҳарф ва овози он (садонок ва ҳамсадо), классификацияи ҳарфҳо ва таҳлили фонетикии он;

2) шумораи овозҳои дар калима бударо донистан, бо воситаи рангҳо (кабуд-ҳамсадо, сурх-садонок) фарқ карда тавонистан;

3) аз рӯи нақша донистани калима, ҷумла, ҳиҷо, овоз;

4) ба қоидаҳо риоя карда ҳиҷоҳои кушода ва бастаро фарқ кардан, ба кучондани ҳиҷоҳо амал кардан;

5) бо ҳарфи калон навиштани аввали ҷумла, дар охири ҷумла аломатҳои заруриро монда тавонистан (нуқта, савол, аломати хитоб);

6) бо воситаи саволҳо донистани ном ва ҳаракати ашё;

7) ба қоидаҳои аз сатр ба сатр кучондан, калимаҳоро ба ҳиҷоҳо ҷудо карданро донистан;

8) талаффуз ва навиштани калимаҳо: аз ҷиҳати лексикӣ истифода бурда мешвад (калима, ибора, ҷумла ва матн);

9) матнҳои хурдро фаҳмида ифоданок хондан;

10) матнҳои хурдро мустақил хонда ҳикоя карда тавонистан (40-50 калима);

11) аз рӯи мазмуни матн ба саволҳои додашуда ҷавоб дода тавонистан;

12) намудҳои гуногуни матнро аз чиҳати мазмун ва сохт муайян карда тавонистан;

13) ба матн такя карда истода аз рӯи расмҳо ҷумла сохтан;

14) ба маданияти суханронӣ риоя карда дар сӯҳбат истифода бурдан;

15) ба қоидаҳои гигиенӣ эътибор дода дуруст ва хушрӯ навиштанро ташаккул додан;

16) ба дафтар хошия мондан, ба қоидаи дуруст навиштанро амал кардан;

17) дар давраи алифбо; навистани калимаҳо дар натиҷаи шунидан ва гуфта истодан (3-5 чумла);

18) мустақил сӯҳбат кардан, фикри худро озодона баён кардан;

19) суръати хониш дар як дақиқа дар нимсолаи аввал 15-20 калима, нимсолаи дуюм 20-25 калима;

20) баъд аз алифбо 5-6 шеърро аз ёд донистан;

21) воситаҳои бадеии нутқро донистан (муқоиса кардан, ҷумла сохтан);

22) бо роҳи мушоҳида чизҳои омӯхтаашро мустаҳкам кардан, матнҳои хондаашро такрор хондан ва фаҳмидан;

23) таҳлил ва муқоисаро донистан;

24) эҷодиёти даҳонакии халқ: панд ва чистонҳоро донистан;

25) шеърҳо аз ёд донистан;

26) ба муҳити атроф нигоҳ карда истода матнҳои 4-6 ҷумладор сохта тавонистан.

14. Хонандагони синфи 1 дар охири сол бояд аз худ кунанд. Аз рӯи хониш:

1) овоз ва калимаро дуруст талаффуз кардан;

2) аз овоз ва харфҳо калимаҳои нав сохта тавонистан;

3) азкалимаҳои додашуда ҷумлаҳо сохта тавонистан;

4) саволи додашударо дуруст фаҳмида ба он ҷавоб гардонидан;

5) матни додашударо хонда, аз рӯи он саволҳо тартиб додан ва ба онҳо ҷавоб гардонидан;

6) мустақилона сӯҳбат кардан ва диалогҳо ташкил кардан;

7) шеърҳо, чистонҳо ва панду насиҳатҳои ҳаҷман хурдро аз ёд донистан;

8) бо овози баланд ва хомушона хонданро;

9) калимаҳоро ба ҳиҷоҳо ҷудо карда хондан;

10) дар давоми як дақиқа 30-40 калимаро ифоданок хондан;

11) овозро дар як маром дота, матнро ифоданок хондан;

12) аз рӯи мавзӯъ матни аз 3-5ҷумла иборатро сохтан.

15. Аз рӯи навишт:

1) имлои тарзи навишти китобат, дастӣ ва ҳарфҳои калону хурди алифбои тоҷикиро ва пайвастшавии онҳоро;

2) матни китобиро, ки (10-15 ҷумла ҳар кадомаш аз 3-4 калима иборат буда) бехато кӯчонида навистан;

3) 5-6 калима ва 2-3 ҷумларо шунида навистан;

4) вақти навистан ба баъзе қоидаҳои орфографӣ риоя намудан (аз сатр ба сатр кӯчонӣ, бо ҳарфи калон нависта шудани ном ва насаби одамон, шаҳрҳо, дарёҳо, кӯчаҳо, кӯҳҳо, кӯлҳова лақаби ҳайвонҳо) ва онҳоро истифода бурдан.

16. Натиҷаҳои шахсӣ:

1) донистани гимни давлатӣ ва ҳурмат кардани нишонҳои Ҷумҳурии Қазоқистон (нишон, (парчам, гимн);

2) тарбияи ватандӯстӣ, муҳофизати табиати муҳит ва ҳимояи он;

3) ҳурман намудани забон ва маданияти худ;

4) бурдани тарзи ҳаёти солим;

5) ҷавобгарӣ ба меҳнат ва хондан;

6) ҳурмат кардани калонсолон ва ғамхорӣ дар ҳаққи хурдсолон.

17. Натиҷаҳои ҳаракатҳои пай дар пай:

1) ҳиҷо ва калимаро донистан;

2) аз ҳиҷо калима, аз калима ҷумла сохтан;

3) бо ҳарфи калон нависта шудани ҳарфи аввалини ҷумла, дар охири он гузошта шудани аломатхои китобатӣ;

4) маълумотҳои кабулкардаи худро дуруст фаҳмидан ва дар ҷойҳои зарурӣ аз онҳо истифода кардан;

5) ифоданок хондани матн;

6) дуруст, бехато ва хушхат навиштан;

7) фикри даҳонӣ ва хаттии худро пурра ва бе хато баён кардан;

8) бо воситаи қобилияти эҷодии худ фикри худро пурра, аниқ ва ҷамъбаст карда тавонистан.